

Inštitut za gozdno in lesno
gospodarstvo pri
BIOTEHNIŠKI FAKULTETI V LJUBLJANI

PROBLEMATIKA PAŠE V GOZDU
V SLOVENIJI

Ljubljana 1985

oxf. 451.1 : (497.12)

e-311/1

Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo
pri Biotehniški fakulteti v Ljubljani

PROBLEMATIKA PAŠE V GOZDU

V SLOVENIJI

Raziskovalna naloga

Ljubljana, 1985

Nosilec naloge:

Evgenij AZAROV, dipl. inž.

Azarov

Direktor:

Marko KMECL, dipl. inž.

Marko Kmecl

GOZDARSKA KNJIŽNICA

GIS K E
311 1

12012000041

GIS BF - GOZD.

COBISS e

Največjo škodo v gozdu delajo mladim drevesom živina, ovce in koze, ker mladim drevesom, če jih le morejo doseči, vse vrhove objedo in tako naenkrat vso gozdno podrast pokončajo. Po takih krajih pasti, kjer se v gozdu škoda dela, je strogo prepovedano...

Terezijanski gozdni red za Kranjsko iz leta 1771

Nosilec naloge:

Evgenij Azarov, dipl.inž.goz., IGLG Ljubljana

Sodelavci:

dr.Marjan Zupančič, dipl.inž.goz., IGLG Ljubljana

Pri izdelavi naloge so sodelovali s sugestijami, nasveti in informacijami:

Jože Mastner, dipl.inž.goz., Rep.sek.za kmet., gozd.in preh.
dr.Tone Vidrih, dipl.inž.agr., BF Ljubljana
Tone Robič, dipl.inž.agr., Zadr.zveza Slovenije
Franc Avsec, dipl.iur., Zadr.zveza Slovenije
Majda Lancnar, dipl.inž.agr., ZKS Bled
Andreja Ropret, dipl.inž.agr., Sob Radovljica
Janez Košir, dipl.inž.goz., GG Bled
Sonja Koblar, dipl.inž.goz., GG Ljubljana
Stane Zunič, dipl.inž.goz., GG Novo mesto
Andrej Šiljan, dipl.inž.goz., GG Mozirje
Milan Tretjak, dipl.inž.goz., Lesna Slovenj Gradec
Janko Potočnik, dipl.inž.goz., Lesna Slovenj Gradec
Franc Polanc, dipl.inž.goz., GG Kranj
Roman Zega, dipl.inž.goz., GG Postojna
Tone Križ, dipl.inž.goz., Posestvo Snežnik, Koc.Reka
mag.Jože Papež, dipl.inž.goz., SGG Tolmin
Slobodan Sakolič, dipl.inž.goz., GG Brežice
Jože Pojbič, dipl.inž.goz., ABC Pomurka
Franc Preler, dipl.inž.goz., Zavod za pogozd.in melior.Krasa, Sežana
Srečko Dobljekar, dipl.inž.goz., GG Maribor
mag.Jože Ajdič, dipl.inž.goz., GG Maribor
Marko Figar, dipl.inž.goz., GG Kočevje

Za prijateljsko pomoč in sodelovanje vsem najlepša
HVALA!

VSEBINA	Str.
Izvod	8
UVOD	9
1.DEL: GOZDNA PAŠA V ZGODOVINI SLOVENSkih GOZDOV	11
1.1. Gozdovi in gozdna paša nekoč in danes	12
1.2 Pregled gozdarske in kmetijske zakonodaje o paši v gozdu	16
1.3 Funkcije gozdov in kmetijskih površin	29
1.3.1 Proizvodne funkcije	29
1.3.2 Infrastrukturne funkcije	32
1.4 Odnos med gozdno in kmetijsko površino in nujnost ločenega gospodarjenja	33
2.DEL: GOZDNA PAŠA IN NJEN VPLIV NA GOZD	38
2.1 Paša, gozdna paša in pomen travinja	39
2.2 Vrsta živine, ki jo pasejo v gozdu in način njene prehrane	41
2.3 Ekosistemski pogled na gozd in pašnik	44
2.4 Vpliv gozdne paše na gozdno gospodarjenje	50
3.DEL: OBSEG GOZDNE PAŠE V SLOVENIJI	55
3.1 Pašni gozdni prostor Slovenije	56
3.2 Razširjenost gozdne paše v Sloveniji	59
3.3 Intenzivnost paše v gozdu	62
3.4 Paša v gozdu ni potrebna	65
3.5 Paša v gozdu ni gospodarna	67
3.6 Razvojne študije, ki vključujejo prehrano živine s pašo v gozdu	69

	Str.
4.DEL: DOLGOROČNE PERSPEKTIVE PROSTORSKEGA RAZVOJA OSNOVNIH GOSPODARSKIH DEJAVNOSTI	73
4.1 Gozdarstvo in njegovi orientacijski cilji v prostoru	74
4.2 Pomen kmetijstva v slovenskem prostoru in njegove prihodnje usmeritve	77
4.3 Ostale dejavnosti v prostoru in prihodnje tendence	80
ZAKLJUČEK	81
LITERATURA	83
PRILOGE	104

UDK 630 * 451.1 (497.12)

Izvleček

AZAROV, E.: PROBLEMATIKA PAŠE V GOZDU V SLOVENIJI

Raziskovalna naloga analizira zgodovinske, pravne, ekološke, gospodarske vidike in današnjo razširjenost paše v gozdu v Sloveniji. Pritisk paše na gozd se je v zadnjih letih močno povečal. Zaključek analize je, da je bila paša v gozdu vedno neracionalna in v glavnem nezakonita in da je taka tudi sedaj. Rešitev problema je še vedno v dosledni ločitvi gozda in pašnika ter v napredku pašništva na površinah izven gozda.

Synopsis

AZAROV, E.: PROBLEMATIK DER WALDWEIDE IN SLOWENIEN

Die geschichtlichen, rechtlichen, ökologischen und wirtschaftlichen Standpunkte und die heutige Verbreitung der Waldweide werden analysiert. Druck der Waldweide hat in den letzten Jahren stark zugenommen. Die Analyse stellt fest, dass die Waldweide schon immer unrationell und meistens rechtswidrig war und auch heute ist. Die einzig mögliche Lösung des Problems ist nach wie vor eine konsequente Trennung von Wald und Weide, sowie Fortschritte der Weidewirtschaft.

Übersetzung: Zupančič, M.

UVOD

Gozdna paša je bila nekdanj splošno razširjen način dopolnilne prehrane domačih živali (govedo, ovce, koze, prašiči), ki se je v manjšem obsegu obdržal v gozdu vse do današnjih dni. Kmetijstvo v povojnem obdobju ni bila prednostna panoga, tako je tudi pritisk na pašo v gozdu popuščal. Zaradi zmanjšanega interesa po kmetijski pridelavi, zaradi intenzivne reje v hlevih z (uvoženimi) krmili, se je tudi paša vse bolj opuščala. Pašniki in zlasti manj kvalitetna kmetijska zemljišča, so se pričela zaraščati, gozdna paša se je pojavljala le tu in tam, in še to v manjšem obsegu. Problem kozje paše je bil v glavnem rešen po letu 1952, podobno tudi problem paše ovac, razen v Posočju. Pri današnjem oživljanju pašništva, je posebno nevarna paša govedu v gozdu, ki je po tradiciji zakoreninjena v gorskem svetu (Julijske Alpe, Karavanka, Kamniške Alpe). V zadnjem času pa se pojavljajo tudi težnje po uvedbi gozdne paše večjega obsega na masivu Pohorja.

Gozdarstvo in kmetijstvo odločilno oblikujeta pretežni del slovenskega prostora. Obe panogi imata poleg obsežnih proizvodnih nalog, ki temelje na edinstveni naravni dobrini - plodnih tleh, tudi nalogo ohranjanja in krepitve teh proizvodnih potencialov. Kmetijska zemlja in še bolj gozd morajo izpolnjevati še vrsto drugih funkcij (varovalne, socialne, narodnoobrambne itn.). Osiromašenje in degradacija gozdnih in kmetijskih ekosistemov vodi prej ali slej v zmanjšanje njihove donosnosti glede kmetijskih in gozdnih pridelkov in prav tako glede njihovih varovalnih, socialnih, narodnoobrambnih in ostalih infrastrukturnih funkcij.

Ponovni interes za pašo v gozdu predstavlja za gozdarstvo težko dodatno obremenitev gozda. Pritiski urbanizacije,

rekreacije, turizma, zimskega turizma, energetike, pa tudi samega kmetijstva na gozdne površine vse bolj ogrožajo osnovne (strateške) cilje v gozdarstvu.

Ekološke razmere v našem življenjskem prostoru so zaradi stihijske industrializacije in ostalih razdiralnih antropogenih vplivov že tako pokvarjene, da je ogrožen že celo obstoj gozda. Smo le nekaj minut pred dvanajsto, časa za čakanje nimamo več. Obremenitve gozda, kot je paša, so poleg svoje škodljivosti za gozd in nekoristnost kmetijstva še nezakonite. Zloraba ali kršenje zakonskih določil o paši v gozdu ni pogubno samo za gozdarstvo ampak tudi za kmetijstvo. Paša v gozdovih zavaja kmetijstvo v neracionalno ekstenzivnost, slabi varovalne vplive gozda na kmetijska zemljišča, degradira okolje itn.

Ta spoznanja gotovo niso nekaj novega, če ne upoštevamo dramatičnega poslabšanja položaja zaradi umiranja gozdov. Pa vendar jih je treba znova in znova ponavljati.

1. DEL

GOZDNA PAŠA V ZGODOVINI SLOVENSkih

GOZDOV

1.1 GOZDOVI IN GOZDNA PAŠA NEKOČ IN DANES

Pašništvo in paša v gozdovih je bila že v predzgodovinski dobi za kmetijstvo izredno pomembna ali sploh odločilna, je nujno spadala k tej primitivni stopnji razvoja človeške družbe. Neracionalno gospodarjenje s travnimi površinami, njihovo preobremenjevanje s pašo je imelo za posledico, da je paša tiščala v gozd, ga degradirala in ga spreminjala v negozdno zemljišče.

Vsaj za nekatere slovenske pašnike oziroma planine je dokazano, da izvirajo še iz predсловanske (železne) dobe, da so se takratni keltski prebivalci ukvarjali z živinorejo. Slovanski doseljenci so od njih marsikaj prevzeli, med ostalim tudi njihove pašnike, način govedoreje, pa tudi njihovo lahko govejo pasmo, ki je bila našim skopim življenjskim razmeram prilagojena. Goveja pasma, ki so jo Slovani privedli s seboj iz Zakarpatja se je z avtohtono pasmo križala, Pasli so na skupnih (srenjskih) pašnikih, pa tudi v gozdovih, ki so bili skupna last, in ki so bili zaradi drvarjenja in vpliva paše močno prereditveni. Primitivno kmetijstvo in močno razširjeno pašništvo v gozdovih je prevladovalo v vsem srednjem veku.

V 16. stoletju in kasneje, s prvimi začetki industrije (železarstvo, steklarstvo), se je pomanjkanje lesa različno kazalo. Topilnice in glažute so potrebovale ogromne količine lesa, neracionalno in primitivno kmetijstvo je močno obremenjevalo gozd. Obstoječi gozdi so bili marsikje v srednji Evropi in tudi v Alpah močno ogroženi. Pojavljali so se zakonski predpisi, gozdni redi, ki so omejevali krčenje in požiganje gozdov zaradi pridobivanja pašniških in drugih kmetijskih površin. Pojavila se je tudi ideja o trajnosti gospodarjenja, ki predstavlja veliko etično pridobitev

srednjeevropskega gozdarstva, ki velja tudi za vsa ostala obnovljiva naravna bogastva (gozd, kmetijska zemlja, vodni viri itn.). Po tem načelu je treba gozd ohranjati v najmanj tako dobrem stanju, kot smo ga prejeli od naših predhodnikov, da bo lahko služil tudi vedno večjim potrebam bodočih rodov. Industrijska revolucija v 19. stoletju je uvedla premog kot energetsko surovino za industrijo in s tem močno razbremenila gozd, ki je moral prej dajati ogromne količine drv. Gospodarski pomen gozda je prišel do izraza v teoriji največje zemljiške rente in v snovanju smrekovih monokultur. Za pašo v gozdu je bilo tako vedno manj možnosti, ker je takrat že dobro urejeno gozdarstvo stremelo za sklenjenimi sestoji, ne pa za slabo sklenjenimi "pašnimi gozdovi". Ta razvoj se je nadaljeval v 20. stoletje. Za pašo primernih gozdnih površin je bilo vse manj. Po vojni smo opustili tudi velike goloseke, začeli smo z bolj intenzivnim gospodarjenjem z gozdovi. Razmere za pašo v gozdovih so se slabšale. V zagonu poveljne obnove, ko je bila želja za dvig iz revščine in zaostalosti posebno živa, so vsaj gozdarji dobro vedeli, da paša v gozdu ni združljiva s kakršnim koli racionalnim gospodarjenjem v gozdu.

Že v 19. stoletju ali še prej se je začelo preobražati tudi kmetijstvo. Namesto ekstenzivnega gozdno-pašnega gospodarjenja se je vedno bolj uveljavljala hlevska reja s pripravo krme in z neodvisnostjo od pašništva. Kmetijstvo se je vedno bolj intenziviralo, uveljavljale so se nove goveje pasme (simentalska, pincgavska, montafonska pasma in od leta 1940 tudi sivorjavo govedo). Gozdna paša se je še trdovo ohranjala. Pašniki so bili zaradi nenegovanosti preobremenjeni, nezadostno pašo so morali nadomestiti v gozdu. Pašniški način živinoreje je imel za kmete še vedno svoje prednosti. Od kmeta ni zahteval veliko vlaganj in dela, živina je bila razmeroma zdrava.

Nadaljnji, najnovejši razvoj predstavlja čredinska paša, ki pašnik omeji in z ograjami razdeli pašniško površino na čredinke in s tem prilagodi pašo zmogljivosti pašnikov. Na tem prostoru pašnike neguje in tako prideluje kvalitetno in obilnejšo krmo. Tako je možno rediti zahtevnejše in donosnejše goveje pasme, kar je za tržno gospodarstvo in za narodno gospodarstvo mnogo ugodnejše. Ta sodobna pašniška tehnologija zahteva večje, zaokrožene komplekse zemljišča, ki jih lahko oblikujemo le z združevanjem zemljišč (skupni pašniki). S tem se izognemo tudi neracionalni razdrobljenosti kmetijskih zemljišč, kjer je kmetijska proizvodnja predraga in ki se zaradi tega tudi zaraščajo.

Kljub skromnemu uveljavljanju gospodarskih zakonitosti in kljub napredku kmetijske in gozdarske znanosti, se zanimanje za ekstenzivno pašništvo in s tem za gozdno pašništvo povečuje. Tega razvoja ne moremo imeti za napredek, ampak za nazadovanje zaradi splošnega kriznega položaja, ki ga kmetijstvo še posebno občuti. Namesto tako potrebne intenzivnosti se nam vsiljuje ekstenzivnost gospodarjenja. Tako imamo velike probleme z gozdno pašo na Pohorju, tako je koza na lepem postala izredno koristna žival, ki naj bi še celo gozdu veliko koristila. Ovčereja spet pritiska na strmine Posočja, kjer se je gozd komaj malo opomogel od obremenitve ovčje in kozje paše. V dnevnem, pa pe celo v strokovnem tisku se pojavljajo napačne in polresnične informacije o kozjerji in pašništvu sploh. Izgleda, da se je razvoj obrnil nazaj, da bodo pod kozjimi in ovčjimi parkeljci spet zacvetele erozijske rane, ki so se po bregovih komaj malo zacelile. Ali bomo spet prešli k manj zahtevnim in za plezanje po bregovih bolj spretnim živinskim pasmam (npr. bušam)?

Če pogledamo razvojne načrte kmetijstva in zahteve, ki jih družba postavlja pred kmetijstvo (85% oskrba s hrano), potem moramo razvoj v ekstenzivnost odločno odkloniti. Ekstenzivnost ne bo dala načrtovanih pridelkov, pomeni le zeleno luč za manj sposobne in manj napredne. Dobičke ekstenzivnosti moramo plačati z ekološkim siromašenjem in s pogrezanjem

v revščino. Kar živinoreja pridobi od paše v gozdu, moramo na drugi strani obilno preplačati z velikimi ekološkimi in gospodarskimi škodami v gozdu. Res je proizvodnja hrane sedaj prednostna naloga, toda za proizvodnjo lesa bi moralo veljati isto. Les je univerzalno uporabna energetska, gradbena, industrijska surovina, ki jo v kriznem položaju še posebno potrebujemo, s katero naj podpiramo tako potrebni izvoz. Slovenija, čeprav tako gozdnata dežela, ima v svoji lesni bilanci primanjkljaj najmanj 600.000 m³ lesa. Imeti moramo gozdne površine, ki so res v prvi vrsti namenjene gozdni proizvodnji, ne pa lovski, kmetijski, pašniški.

Omeniti moramo že dolgoletna prizadevanja za dosledno ločitev gozda in paše, ki jih zasledimo že v fevdalnih časih, ki so pri nas oživela posebno v prvih povojnih letih, pa so žal imela le premalo uspeha. Kombiniranje gozdarstva in pašništva je bilo v zgodovini najprej izraz primitivnega kmetijstva, kasneje pa izraz raznih gospodarskih in socialnih stisk. Za pašo v gozdu tudi danes ne najdemo drugega opravičila, kot težave in stiske kmetijstva, kot nerazumevanje pomena gozda, kot ujetost v tradicijo in komodnost.

Sicer pa v naši zgodovini najdemo že veliko poskusov za ureditev problema paše v gozdu, kar kaže na trdoživost problema, ki pesti gozdarstvo že več stoletij.

1.2 PREGLED GOZDARSKE IN KMETIJSKE ZAKONODAJE O PAŠI V GOZDU

V razvoju gozdne zakonodaje ločimo glede na ciljne družbene in gospodarske smotre, ki jih je skušal zasledovati zakonodajalec, več obdobj (SMOLE, 1985):

- dobo do srede 15. stoletja (cilj - vzdrževanje lova)
- dobo od srede 15. stoletja do 18. stoletja (cilj - dovolj lesa za ladjedelnštvo, rudnike, fužine!)
- 18. in prva polovica 19. stoletja (cilj - ohranitev trajnosti donosov in vzdrževanje kvalitetnega gozdnega fonda!)
- druga polovica 19. stoletja in začetek 20. stoletja (cilj - čimvečja donosnost gozdne površine, nega)
- povojno obdobje (cilj - trajnosti čimvečjih donosov ob hkratnem funkcioniranju gozda na neproizvodnem področju, skladni razvoj ostalih primarnih dejavnosti).

1. Čas do leta 1945

Do srede 15. stoletja je bil gozd predvsem pomemben za lov. Temu interesu je bil podrejen prvi gozdarski predpis - gozdni red za Kočevsko, izšel leta 1406. Med drugim prepoveduje pasti živino v gozdovih.

V fevdalni dobi so imeli kmetje pravice do lesa, paše in gozdne stelje kljub svojim obveznostim do fevdalca za svoje večne in neodtujljive pravice (GRANDA, 1985). Uporaba gozda sicer za kmeta ni bila zastoj - plačevati je moral gozdno, lovščino, pašnino, žirovščino, mahovino, kostanjino, drvaško-vozno tlako (MIHELIČ, 1985), fevdalec pa mu uporabe teh dobrin ni mogel preprečiti. Pravice in dolžnosti v davkih in služnostih so bile zapisane v urbarjih, ki so

ohranjeni od 13.stoletja naprej, deloma celo iz 12.stoletja (UMEK, 1985) in so jih šele v drugi polovici 18.stoletja nadomestili s katastrom zemljišč.

Od srede 15.stoletja dalje, ko je gospodarski in družbeni pomen fužin in glažut izredno narasel, so vladarji skušali vzdrževati njihovo nemoteno proizvodnjo z gozdnimi redi. V gozdnih redih - predpisih o nujnem gozdnem gospodarjenju, je strnjeno izredno bogato znanje o modernem gledanju na vlogo gozda tedanjih zakonodajalcev v zaokroženo zbirko navodil in prepovedi, s katerimi naj se zagotovi večjo gozdno produkcijo in ohranja gozd. Vsaka dežela je dobila svoj gozdni red - 1452 (1475) Istra, 1522 Goriška, 1695 Štajerska, 1696 Koroška. Vsi ti redi prepovedujejo kozjerejo v gozdu, omejujejo pašo v gozdu in požigalništvo (= požiganje gozda z namenom, da se pridobi kmetijska zemlja). Gozdni red za Kranjsko (1771), ki je izšel tudi v slovenskem jeziku, določa odpravo koz v gozdarskih gozdovih in omejitev paše v gozdu.

Upravne in davčne reforme cesarice Marije Terezije, cesarja Jožefa II. in Franca I. so privedle do terezijanskega (1748-1756), jožefinskega (1785-1789) in franciscejskega (1818-1828) katastra. Zanimiv je vpogled v lastninski sestav gozdov: dominikalni, rustikalni, srenjski, kmečki gozdovi. Velik pomen so imele različne servitutne pravice, predvsem pravica do paše v gozdu. Tedaj so vaške srenje imele tudi velike površine gozdov, v katerih so prosto drvarili, steljarili, pasli. V dominikalnih gozdovih (gozdovi zemljiške gospode, cerkve, mest) so kmetje imeli podložniške servitute (pravica do drvarjenja, steljarjenja, paše). Servitutne pravice so imele tudi vaške skupnosti in niso bile povsem zastonj. Bremena, pravice, služnosti so bile zabeležene v zemljiški knjigi.

Zemljiška odveza v letu 1848 je brez odškodnine odpravila lovsko tlako in druge lovske obveznosti, ne pa servitutov, kot je pravica do paše v gozdu in podobno, Fevdalci niso bili več dolžni dovoljevati steljarjenja in paše v gozdu, če ni bilo posebnega servituta (GRANDA, 1985).

Za začetek modernejše zakonodaje, ki ureja med drugim tudi vprašanja servitutov, štejemo avstrijski gozdni patent iz leta 1853. To je obenem tudi prvi moderni gozdni zakon, ki je veljal tudi za slovensko ozemlje. Ta zakon prepoveduje in omejuje pašo v gozdu, napravljjanje rovtov, lazov in požigalništvo, Leta 1877 je bilo na Kranjskem še vedno 70.000 ha s servituti obremenejenih gozdov od skupno 440.000 ha. V slovenskem alpskem svetu in na slovenskem krasu so razne agrarne skupnosti še imele v lasti 150.000 ha zemljišč, poleg tega so te skupnosti imeli servitutne pravice na 220.000 ha gozdov (ROBIČ, 1985). Servitutnih upravičencev je bilo veliko, raba gozdov je bila težko razrešljiv klopčič interesov (MAČEK, 1985). Zato zakon kljub vsem dobrim namenom ni dosegel svojega cilja, in tudi ni razrešil problema gozdne paše. Do druge svetovne vojne so bili servituti urejeni le na 23.000 ha državnih in graščinskih gozdov. Prvi jugoslovanski "Zakon o šumama" je skušal poenotiti gospodarjenje z gozdovi v tako heterogeni državni tvorbi, kot je bila novo nastala Jugoslavija. Členi 30-37 predpisujejo pogoje za pašo v gozdu. Paša je bila dovoljena samo v odraslem gozdu in za omejeno število živine, da ne bi prišlo do prehudega pustošenja gozda. Paša koz v gozdu je bila prepovedana, razen v izjemnih socialnih razmerah, toda le v gozdovih, kjer kozja paša ne more povzročiti večje škode in le za omejeno število koz in pod nadzorstvom pastirja. Širjenje planinskih pašnikov na račun uničevanja gozda je bilo prepovedano. Za kraška področja

zakon predvideva pogozdovanja, prepoveduje pašo in širjenje pašnikov.

2. Čas od leta 1945 dalje

Leta 1947 sprejet republiški zakon o agrarnih skupnostih (Ur.l.LRS 52/1947). S tem je premoženje agrarnih skupnosti vključno z njihovimi pašnimi in drugimi pravicami na tujih zemljiščih, prešlo v splošno ljudsko premoženje (ROBIČ, 1984). Za upravljanje premoženja so bili določeni krajevni odbori, skupščine političnih občin, ki so s svojimi zakonskimi akti prenesle upravljanje na kmetijske zadruge. Zakon je krog nekdanjih pašnih upravičencev celo razširil na širši krog pašnih upravičencev, ne le na članke bivših skupnosti. Zakon je nakazal tudi nujnost ločitve gozda in pašnika. Na podlagi tega so bili izdelani elaborati za ločitev gozda in pašnika ter tako prvi povojni predlogi za rešitev tega problema. Starih pašnih pravic, pridobljenih iz raznih naslovov, zakon ni niti potrdil, niti odpravil, ampak je le predvidel njihovo revizijo in ponovno ureditev na podlagi precej natančno določenih kriterijev. Tako so nekateri gozdovi prešli v pašniško izrabo v okviru pašnih obratov.

Povojna zakonodaja je bila pašništvu sprva še zelo naklonjena. Vendar je že leta 1952 izšla uredba o omejitvi paše koz (Ur.l.LRS, št. 34-197/1952). Neposredni povod za to uredbu so bili katastrofalni snežni plazovi v Posočju, kjer je kozja paša uničila zaščitno gozdno rastje, ki bi sicer zadrževalo plazove. Za kršitev prepovedi paše koz je bila predvidena dokaj ostra kazen, 30 dni prisilnega dela in odvzem koz.

Zakon o gozdovih iz leta 1950 (Ur.l.SRS, št. 20/1950) pašo

in širjenje v lastnih in služnostnih gozdovih z nekaj omejitvami (mlad gozd, nasadi ipd.) dovoljuje. Predpisuje tudi melioracijo zaradi paše in brstenja degradiranih gozdov.

Zakon o dopolnitvah in spremembah tega zakona (Ur.l.LRS, št.22-78/1953) v svojem 18.členu ni prinesel glede gozdne paše nobene posebne novosti. Prepoveduje gozdno pašo v mladem gozdu, v kulturah in na površinah, ki so pripravljene za pogozdovanje. Daje ljudskim odborom možnost, da pašo prepovedo, če se izkaže za posebno škodljivo. Paša konj in koz je prepovedana.

Temeljni zakon o gozdovih (Ur.l.SFRJ, št.26-470/1965) sicer lastnikom gozda dovoljuje pašo v svojem gozdu, vendar republiškim zakonom prepušča ureditev paše v gozdu, brstenja listja, klešččenja vejnikov. Paša in brst koza je prepovedana. Republiški zakon (Ur.l.SRS, št.30-309/1965 in dopolnitve 14/1968 in 26/1970) je pašo v gozdu prepovedal (člen 21). Občinski upravni organ, pristojen za gozdarstvo, lahko izjemoma in začasno dovoli pašo v gozdu, če s tem ne nastaja večja škoda gozdu ali gozdnemu zemljišču. in to v tistih gozdovih, kjer so pasli že prej in za potrebe skupnih pašnikov, (glej člen 12.Zakona o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti, Ur.l.SRS 7-46/1965). Drugim živinorejcem je dovoljena paša v gozdu le, če bi prepoved paše povzročila zmanjšanje števila živine v reji. Zakon prepoveduje pašo koz in konj in klešččenje vejnikov. Paša je bila lastnikom gozda v lastnem gozdu dovoljena (člen 42.).

Na pašo in pašo v gozdu se nanaša tudi Zakon o vodah (Ur.l.SRS 22-121/1966 in 12-96/1969), ki prepoveduje in omejuje pašo na erozijsko ogroženih področjih in zapoveduje ogozditvev ogroženih površin.

Odločba ustavnega sodišča v zvezi z pašo v gozdovih Jelovice

V zvezi z členom 21. Zakona o gozdovih iz leta 1965 je ustavno sodišče SRS izdalo odločbo o ugotovitvi smisla uporabe 21.člena zakona o gozdovih. Pobudo za postopek so dale Kmetijska zadruga Bled, Gozdarsko kmetijska zadruga Srednja vas v Bohinju, pašni upravičenci selške, mošenjske, lipniške planine na Jelovici. Ta odločba pomeni priznanje tradicionalnih pašnih pravic in neveljavnost omejitev paše v gozdu, ki sta jih z odloki določila nekdanja občinska ljudska odbora Bled in Bohinj.

Naj skušam na kratko povzeti vsebino in smisel te odločbe ustavnega sodišča. Na zatožni klopi je bil člen.21. zakona o gozdovih iz leta 1965, ki z nekaj nepomembnimi izjemami prepoveduje pašo v gozdovih. Sodišče je ugotovilo, da ta člen ne nasprotuje ustavi, ampak da je bil v zvezi z pašo v gozdovih Jelovice le uporabljen v nasprotju z Ustavo. Odločba se sklicuje na Zakon o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti (Ur.l.LRS,52/1947) in na Zakon o upravljanju in gospodarjenju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti (Ur.l.LRS,7/1956). Zakon iz leta 1947 pušča problem pašnih pravic še odprt, in predvideva le kriterije za revizijo pašnih pravic. Zakon iz leta 1956 je te kriterije le dopolnil. Poglavitna novost tega zakona iz leta 1956 pa je določba o ustanavljanju pašnih skupnosti na zemljiščih bivših agrarnih in podobnih skupnosti. Novelizacija tega zakona (Ur.l.SRS 7/1965) starih pašnih pravic ni enostavno potrdila, ampak predvideva njihovo revizijo z ustanovitvijo novo oblikovanih skupnih pašnikov, pri čemer je izrecno predvideval možnost, da se odpravijo vse tiste pašne pravice, ki bi za skupni pašnik ne bile potrebne. Po oblikovanju skupnih pašnikov naj bi se paša v gozdovih praviloma opustila (člen 11.).

Nekdanja občinska odbora Bled in Bohinj sta na podlagi 18.člena zakona o gozdovih iz leta 1953 izdala odloke o prepovedi paše v gozdu in jo na nekaterih planinah le izjemoma in začasno dovolila. Pri tem sta prezrla določila specialnega zakona o premoženju bivših agrarnih skupnosti iz leta 1956 in noveliranje leta 1965, s katerim je treba obvezno dopolnjevati člen 18. zakona o gozdovih iz leta 1953, na katerega sta se oba občinska odbora oprla. Oba občinska odbora torej nista s pravo-močnimi odločbami določila in razmejila skupne pašnike v smislu zakona o premoženju bivših agrarnih skupnosti.

S tem so ti odloki obeh občinskih odborov postali nezakoniti. Zato je postalo neveljavno vse, kar je bilo na podlagi teh odlokov storjenega. Dalje se odločba ustavnega sodišča sklicuje na temeljno ustavno načelo, da sta ekonomska in socialna varnost človeka nedotakljiva podlaga človekovega položaja in njegove vloge. Občinski upravni organi morajo pri izdajanju dovoljenj za pašo zagotavljati prizadetim kmetijskim zadrugam in njihovim članom zadostno pravno in ekonomsko varnost za uspešno gospodarjenje, zlasti pa za ustrezno načrtovanje razvoja živinoreje.

V zaključkih odločbe ustavnega sodišča lahko še razberemo:

1. Neorganizirana paša posameznih živinorejcev v družbenih gozdovih je prepovedana. Dovoljena je le na podlagi začasnih in izjemnih dovoljenj občinskega upravnega organa.
2. Kjer na zemljiščih bivših agrarnih skupnosti ob uveljavitvi zakona o razpolaganju s premoženjem teh skupnosti

iz leta 1956 dejansko niso več pasli, pašne pravice ugasnejo.

3. Z uveljavitvijo zakona o gozdovih stare pašne pravice ne ugasnejo, ampak jih je treba ponovno urediti v smislu zakona o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti.
4. Veljavnosti začasnega dovoljenja za pašo v gozdu se na željo pašnih upravičencev lahko podaljšajo do nove ureditve pašnih pravic, čeprav bi med tem njihova veljavnost prenehala.
5. Pravna razmerja, ki nastanejo z dokončnimi in pravnomočnimi odločbami o določitvi obsega skupnega pašnika, se lahko še sporazumno spreminjajo po preteku določenega roka itn.

Proti koncu odločba še navaja 29.člen ustave SRS, po katerem je treba vsako zemljišče izkoristiti v skladu s splošnimi v zakonu določenimi pogoji, s katerimi se zagotavlja racionalno izkoriščanje zemljišča in drugi splošni interesi, ter tako presoјati položaj na terenu,

Pri vsej pravni zapletenosti tega primera pa ne moremo mimo dejstva, da je paša v gozdu le dediščina iz časov, ko je bilo kmetijstvo še popolnoma nerazvito, ko je bila lesna funkcija gozdov malo pomembna, in ko ni bilo še nobene zavesti o varovalnih funkcijah gozda, ko se je kmetijstvo vzdrževalo na račun ekološkega siromašjenja gozda. Ustavno sodišče je seveda obravnavalo le pravno stran problema. Problem paše na Jelovici pa ostaja dejansko nerešen še danes.

4. Čas po letu 1970

Zakon o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti je prenehal veljati 1.1979, ko je začel veljati Zakon o kmetijskih zemljiščih (Ur.l.SRS 1-5/1979) ter 4/1979). Pet členov, ki opredeljujejo lastnino bivših agrarnih skupnosti, ostaja še naprej v veljavi.

Novi zakon o gozdovih (Ur.l.SRS 16-810/1974) glede paše v gozdovih ni prinesel nobene novosti. Lastniki gozdov lahko sodelujejo pri gospodarjenju preko samoupravnih interesnih skupnosti za gozdarstvo in preko obratov za kooperacijo.

Najnovejši zakon o gozdovih (Ur.l.SRS 18/1985) šteje za gozd v svojem 2.členu z drevjem v obliki sestoja porasla zemljišča, ne glede na vpis kulture v zemljiškem katastru in druga zemljišča, ki so z dolgoročnim planom občine namenjena za gozd. To pomeni, da je razmejitev gozd-negozd in snovanje skupnih pašnikov prepuščeno gozdnogospodarskim organizacijam in predvsem samoupravnim interesnim skupnostim za kmetijstvo in gozdarstvo (člen 14.-20.). Po členu 17, 1. in 2.alineja, je naloga območnih samouravnih skupnosti za gozdarstvo tudi usklajevanje interesov med kmetijstvom in gozdarstvom pri namenski rabi zemljišč in pri sočasni rabi gozdov za potrebe kmetijstva. Paša v gozdu tukaj ni omenjena neposredno.

Po členu 47 d) lahko lastnik gozda v svojem gozdu pase živino, grabi steljo in mah ter izkorišča druge gozdne proizvode, upoštevajoč pogoje zakona in sklepe samoupravnih interesnih skupnosti za gozdarstvo.

Lastnik ima torej pravico, da v svojem gozdu pase in steljari.

Paša v gozdu je mimogrede omenjena tudi v členu 51., točka 5.: "V gozdovih je, razen v primerih in ob pogojih, ki jih določa ta zakon ali se določijo na podlagi tega zakona, prepovedano krčiti, sekati na golo, sekati drevje, pasti domačo živino, zasekovati debla, brstiti listje, klestiti vejnike, grabiti steljo in mah, odnašati zemljo, odlagati smeti in odpadke in vsako drugo dejanje, ki zmanjšuje prirastno zmogljivost gozda, oziroma ogroža njegove splošno koristne funkcije, njegov obstoj in namen!"

Paša je še mimogrede omenjena (skupaj s čebelarstvom!) v členu 50., točka 3.: "Gozdnogospodarska organizacija mora pri pridobivanju postranskih gozdnih proizvodov zagotoviti, da sta način in obseg nabiranja plodov, semena, delov rastlin in rastlinskih vrst, smole, stelje, sečnih ostan- kov in odpadkov ter paša in čebelarjenje, usklajena z raz- vijanjem gozdnega sestoja tako, da ne pride do poslabšanja donosne sposobnosti gozdnih rastišč in priraščanja sestoj- ja, trajnejšega siromašenja gozdov na rastlinskih vrstah ter da se zagotavlja naravni ciklični razvoj gozdnih združb."

Člen 52. govori o degradiranih gozdovih, ki v naravi niso gozd, pa so po členu 2. tega zakona namenjeni za gozd. S temi površinami gospodari gozdnogospodarska organizacija in jih mora usposablјati za redno proizvodnjo.

Več jasnosti o pravnem položaju paše v gozdu nam daje ve- ljavni Zakon o kmetijskih zemljiščih (Ur.l.SRS 1-5/1979 ter 4/1979, dopolnitve Ur.l.SRS 11/1981).

Občinski prostorski plan razvršča zemljišča za potrebe kmetijstva in gozdarstva (člen 10. in sledeči). Pomembna so določila o skupnih pašnikih (člen 121. do 131.). Paš- ni interesenti so kmetijske organizacije, pašne skupnosti

in kmetje na območjih, za katere je skupni pašnik namenjen in jim je skupna paša potrebna kot dopolnilo krmne osnove. Zakon govori o pašnih interesentih, ne o pašnih upravičencih, in s tem prekinja tradicijo nekdanjih agrarnih skupnosti. Člen 121. našteva zemljišča, ki lahko spadajo v skupni pašnik, tako tudi "posamezni gozdovi, za katere je gospodarsko bolj smotrno, da se spremenijo v pašnik in manjši gozdovi sredi skupnega pašnika, ki so skupnemu pašniku neogibno potrebni" (funkcionalna pašna površina). O paši v gozdu ali vsaj na obsežnejših gozdnih površinah torej ni govora.

Člen 126. odstavek 2 pravi: "S skupnim pašnikom se mora gospodariti tako, da se prepreči spreminjanje okolja in uničevanje, izpiranje ter zakraševanje tal, da uporaba ne presega zmogljivosti zemljišč ter da se zemljišča in nprave na skupnem pašniku redno vzdržujejo in izboljšujejo (gnojenje, čiščenje, trebljenje, vzdrževanje stavb in pot in podobno)." Torej ekstenzivna raba tal in ekološko siromašenje ni dovoljeno.

Pomemben je člen 130., ki ga tukaj citiram:

- "1) Paša v gozdu je prepovedana, razen če je dovoljena v skladu s posebnimi predpisi.
- 2) Kmetijska zemljiška skupnost, območna samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo, kmetijske organizacije in gozdnogospodarske organizacije ter občinska skupščina z območja, kjer je po posebnih predpisih dovoljena paša v gozdu, sklenejo samoupravni sporazum o združevanju sredstev za urejanje novih skupnih pašnikov, s katerimi se nadomesti paša v gozdovih.
- 3) Na predlog kmetijske zemljiške skupnosti in območne samoupravne interesne skupnosti za gozdarstvo ukine občinska skupščina z odločbo pašo v gozdu, ko ugotovi,

da zanjo ni več potrebe, ker so urejeni novi oziroma izboljšani že obstoječi skupni pašniki",

Torej je lahko paša v gozdovih le začasen izhod. Sicer je paša v gozdovih prepovedana, razen v skladu s posebnimi predpisi.

Člen 131. govori še o služnostnih pravicah v gozdovih bivših agrarnih skupnosti, ki spadajo v okvir skupnega pašnika. Pri tem je govora le o služnostnih pravicah za pridobivanja tehničnega lesa in drv, ne pa o pašniških pravicah.

Člen 122. pravi, da skupnemu pašniku pripadajo pravice nekdanjih agrarnih skupnosti ("pravice do gonje živine, napanja in podobno") na tujem svetu, če so mu potrebne. Če take pravice za skupni pašnik niso več potrebne, se odpravijo. Če je potrebno, se skupnemu pašniku lahko priznajo pravice do paše in druge s pašo povezane pravice na drugih zemljiščih v družbeni lastnini. Za to je potrebna privolitev kmetijske ali druge organizacije združenega dela, ki razpolaga s temi zemljišči.

Zakon o kmetijskih zemljiščih iz leta 1979, in z dopolnitvami iz leta 1981, je še veljaven in je nadomestil tudi določila zankona o razpolaganju s premoženjem agrarnih skupnosti iz leta 1965.

Ta kratek pregled zakonodaje s področja kmetijstva in gozdarstva, ki se tiče paše v gozdu, kaže na veliko nezaželenost paše v gozdu že od srednjega veka naprej. Paša v gozdu naj bi po veljavni zakonodaji prišla v poštev le izjemno in v manjšem obsegu. Sedanjega obsega paše v slovenskih gozdovih gotovo ne moremo spraviti v sklad z veljavnimi predpisi in zakoni, imamo torej opraviti z nezako-

nito pašo v gozdu.

Kot zanimivost naj še navedem Zakon o prepovedi nomadske paše v Sloveniji, Uradni list SRS 11/1981, ki je nastal zaradi obiskov bosanskega nomadskega ovčarstva v Sloveniji. To celoletno nomadsko pašništvo se poleti drži v gorskih gozdovih, pozimi pa se loti tudi najbolj intenzivno obdelanih kmetijskih površin (ozimna žita, vinogradi itn.). Pašniški problem v naši državi in v revnem svetu sploh ima dimenzije, ki se jih sploh ne zavedamo. Trnje in ósat simbolizira pašniško floro, pa tudi ekološko osiromašenje in človeško trpljenje.

1.3 FUNKCIJE GOZDOV IN KMETIJSKIH POVRŠIN

1.3.1 Proizvodne funkcije

Proizvodne funkcije rodovitne zemlje so se dobro vtisnile v zavest našega človeka, saj je od njih odvisno njegovo preživetje in obstoj. Gozd je dolgo časa predstavljal manj vredno zemljišče, koder so se črpale najrazličnejše kmetijske služnosti (paša, steljarjenje, drvarjenje, nabiranje gozdnih sadežev itn.). Zavest o proizvodni funkciji gozda je bila podrejena zavesti o proizvodni funkciji kmetijske zemlje. Ta dediščina preteklosti se deloma čuti še danes.

Pri današnjem pomanjkanju lesa so proizvodne funkcije gozda izrazito pomembna, zato je tudi donosnost gozda v hribovitem svetu večja ali vsaj enaka od kakršna koli kmetijska izraba. Po izračunih GG Bled iz leta 1984 je za Jelovico donosnost 1 ha gozda nedvomno bistveno večja od donosnosti 1 ha pašnika. S poudarjanjem lesne krize slovenskega gospodarstva ne želimo zmanjševati vrednosti in družbenega pomena kmetijskih površin za našo oskrbo s hrano. Želimo pa poudariti družbeni pomen gozdnega bogastva (ki se izraža preko družbeno priznanih cen lesnih sortimentov), da bi se pri morebitnih alternativnih dvomih pretahtano odločali o namembnosti gozdnih površin.

Vsak hektar gozda, ki bi ga hoteli skrčiti v kmetijske namene, pomeni vsaj 3-5 m³ lesa letno manj. Za ilustracijo naj navedem podatek, da Sloveniji že sedaj letno primanjkuje 600.000 m³ lesne surovine, ki jo je treba uvoziti (Trošt, GV 6/1985), ali nadomestiti drugače.

Družba je kmetijstvu in gozdarstvu poverila nalogo, da trajno najbolj smotrno in gospodarno upravlja z našim največjim družbenim bogastvom - s plodno zemljo. Ta naravna danost ima omejeno površino, torej je tako kmetijska kot gozdna površina omejitvenifaktor gozdarske in kmetijske proizvodnje. Tako v kmetijskih kot v gozdnih površinah so še neizkoriščene proizvodne sposobnosti. V gozdarstvu je izkoriščenost rastiščnih potencialov okrog polovična (KOŠIR, 1975), v kmetijstvu pa še manjša (ROBIČ, 1984).

Možnosti intenziviranja proizvodnje je dovolj. V gozdarstvu dosegamo višjo izkoriščenost rastiščnih potencialov s krepitvijo gozdnih fondov, z bolj ekonomičnim gospodarjenjem z gradnjo gozdnih cest in vlak, z uvajanjem mehanizacije. Večjo in gospodarnejšo kmetijsko, zlasti pa govedorejsko, proizvodnjo bomo dosegli z intenzivnejšo izrabo obstoječih kmetijskih površin, s sodobnimi načini gojenja pašnikov, intenzivnim gnojenjem, čiščenjem in ograjevanjem, s pregonsko rabo pašne ruše, podaljšanjem pašne sezone in uvajanjem primernih pasem govedi. Slovenija je dežala z izrednim deležem pašne površine (za ^{takoj} Irsko in Švico), žal pa na njih priredimo izredno malo. V intenzivni reji so bili na Gorenjskem na poskusnih planinah že doseženi tile rezultati (ROBIČ, 1984):

dosedanjih

- obremenitev pašnika od 0,86 GVŽ na 3,0 GVŽ/ha
- dnevni prirast mlade živine od 252 na 523 g dnevno
- dnevni prirast goveda do 0,6 kg dnevno
- dnevna prireja mleka od 3,5 na 5,2 kg/kravo

Učinki gozdne paše niso le škodljivi za gozd, za notranjo trdnost ekološkega sistema, za manjše priraščanje, oteženo gospodarjenje - z gozdno pašo ni možno doseči nobenih

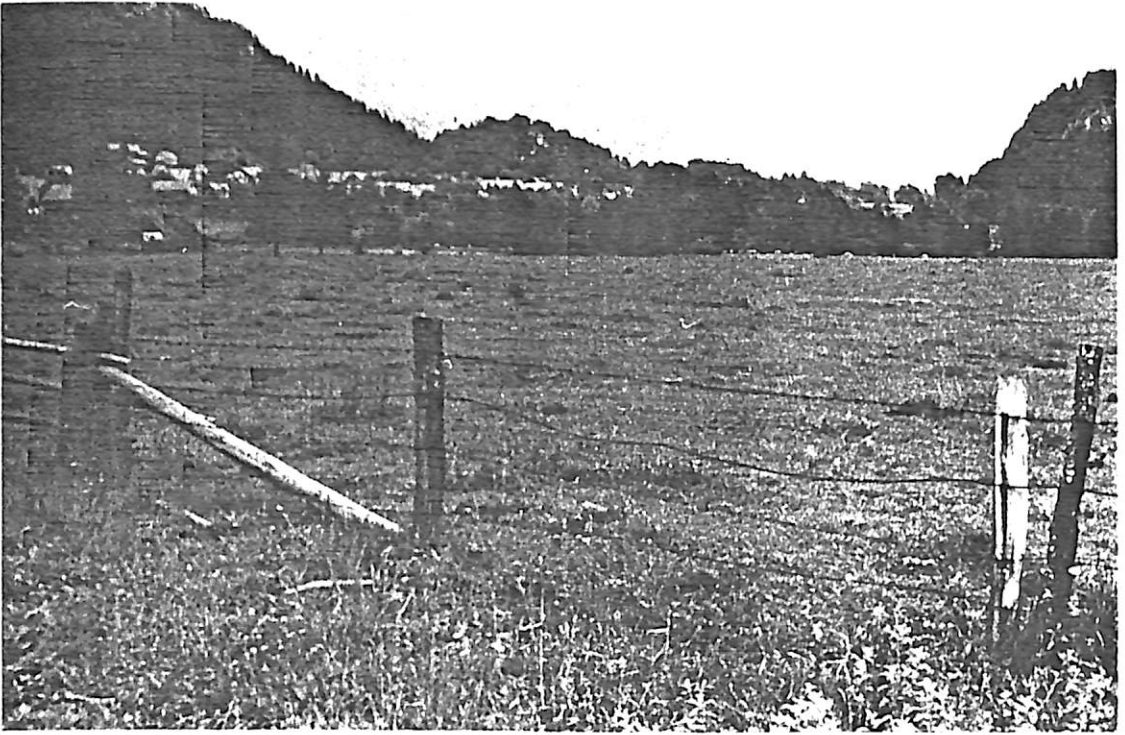

gospodarnih rezultatov prireje, saj na takšnih površinah živina le životari in ni dovolj prirastka (ROBIČ, 1985),

Ko je v letu 1985 v Sloveniji stekla široka akcija za ponovno oživitev slabo obdelanih, opuščanih in zaraščenih zemljišč hribovskega sveta, je republiški tim strokovnjakov pripravil tehnologijo koriščenja in urejanja teh površin. Osnovno vodilo pri tem je bilo, da se hribovski svet najučinkoviteje in najracionalneje izkorišča s pašo goveje živine na najmanj 10 hektarskih, urejenih in ograjenih čredinskih (najmanj 4) pašnikih in nikakor z gozdno pašo (ROBIČ, 1985). Le s takšno pripravo pašnikov je namreč možna tržna proizvodnja, ki jo družba tudi želi in podpira z ugodnimi krediti in nepovratnimi sredstvi za agromelioracijo pašnikov (glej Ur.l.SRS 7/84 - natečaj Kmetijske zemljiške skupnosti!).

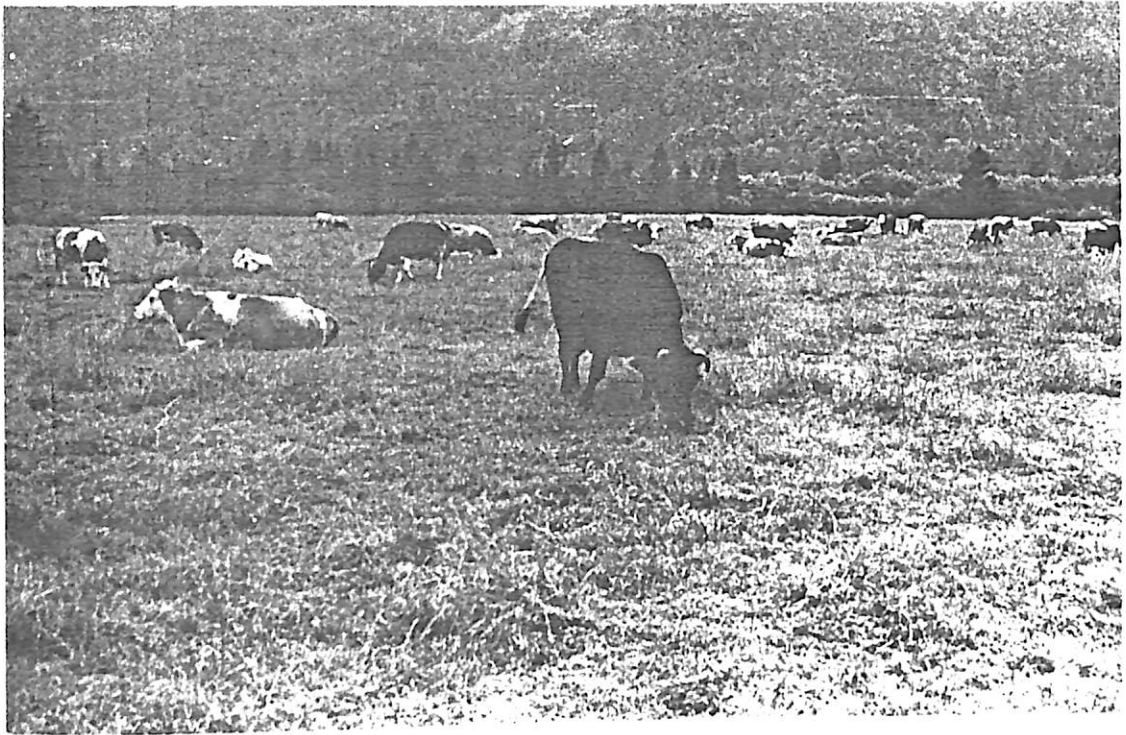
Temeljna naloga tako kmetijstva kot gozdarstva bi morala biti racionalna izraba vsake pedi plodne zemlje. Nedopustno je nekontrolirano zaraščanje plodnih kmetijskih površin, ki smo mu bili priča v povojnem obdobju.

Od predvojnih 850.000 ha gozdov v Sloveniji se je gozdna površina danes povečala na približno 1,000.000 ha zakonito priznanega, z gozdnogospodarskimi načrti izkazanega gozda. Po nekaterih ocenah je velika površina zaraščajoče zemlje, ki se ni šteta v gozdove in ki je kmetijstvo ne izrablja. V glavnem so to majhne in razdrobljene površine, ki naj jih bi bilo v Sloveniji menda okrog 300.000 ha! Kmetijstvo stoji torej pred težkimi nalogami intenziviranja proizvodnje na vseh razpoložljivih zemljiščih, nič manj lahka naloga ni pred gozdarstvom! Ob vedno večjem lesnem deficitu je potrebno iskanje najoptimalnejših rešitev pri izrabi naših rodovitnih tal.. Iz zakonodaje tudi izhaja obveznost za trajnost gospodarjenja tako na kmetijskih kot na gozdnih tleh. Pri vseh teh odgovornih nalogah si težko predstavljamo, da bi kakšno kombiniranje ekstenzivne kmetijske in gozdarske izrabe tal utegnilo biti koristno.

Slika 1. Selški pašnik pri Bledu primer skupnega pašnika v nižini. Površina je meliorirana, ograjena...

(Foto: I.Smolej)

Slika 2. Selški pašnik nudi obilo tečne in kakovostne paše skozi daljšo pašno sezono, tveganje vzreje je majhno.

(Foto: I.Smolej)

1.3.2 Infrastrukturne funkcije

Infrastrukturne funkcije (podpiranje ekološkega ravnotežja, varovalna vloga, hidrološka funkcija, socialne in druge funkcije) so del donosa gozda, ki ga ne moremo pogrešati. Tudi kmetijske površine imajo podobne funkcije, ki so izražene v znatno manjši meri, pa vendar tudi te funkcije kmetijskih tal niso zanemarljive. Kmetijske in tudi travniške površine so del kulturne krajine, imajo v tej krajini poleg svojih proizvodnih nalog svojo estetsko, rekreacijsko, narodnoobrambno funkcijo. Zaraščanje kmetijskih površin moramo tudi s tega stališča kritično obravnavati. Gozdne in negozdne površine so se v teku zgodovine na našem ozemlju že pogosto menjavale. Marsikje je bilo nekdanj kmetijsko tlo, kar je danes gozd in obratno, tudi gozd se mora ponekod danes umakniti kmetijskemu zemljišču. Zaraščanje nam daje ponovno priložnost, da razporeditev gozdnih in kmetijskih zemljišč na novo domislamo, in da zaraščanje izjemoma tudi dopustimo. Poselitev krajine in gorskega sveta, njegova vedno večja gospodarska izraba, možnosti za razvoj intenzivne živinoreje, naloge SLO itn. zahtevajo, da se poglobimo v funkcije gozdnih in tudi kmetijskih zemljišč, da je naš omejeni primarni prostor do zadnje pedi negovan in načrtno izrabljen. Sodelovanje med kmetijstvom in gozdarstvom in še drugo interdisciplinarno sodelovanje (hidrologija, krajinarstvo itn.) je nujno pri načrtovanju in usmerjanju bodočega razvoja primarnega prostora.

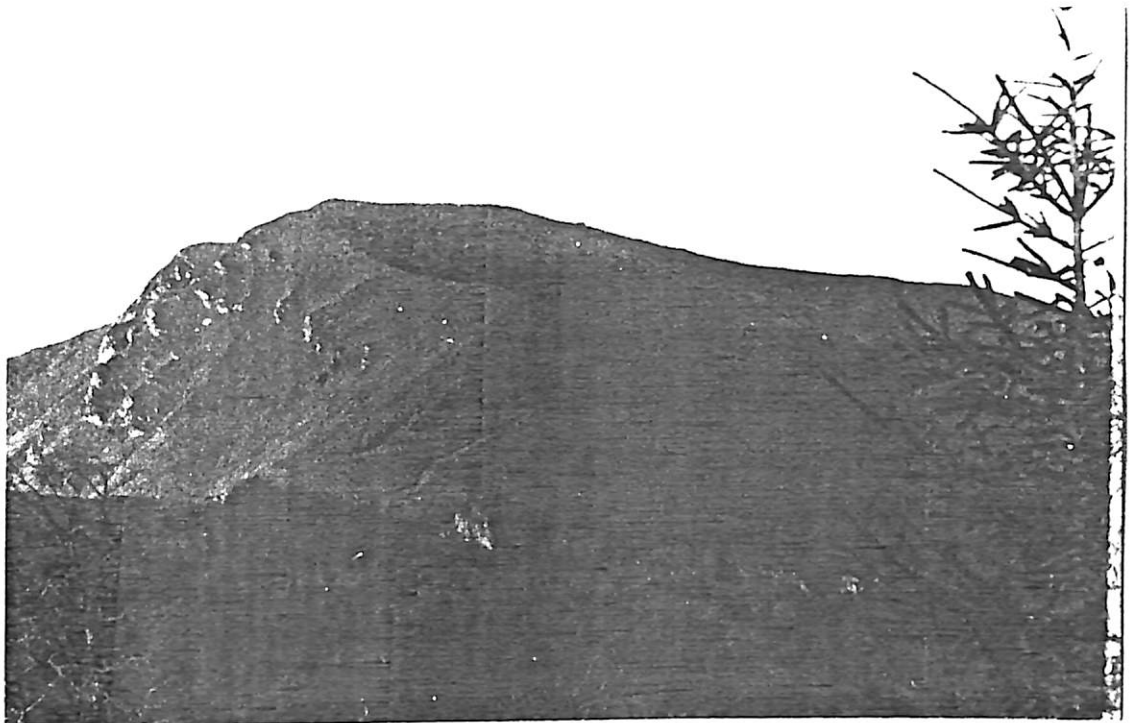
Tako kmetijske kot gozdne površine lahko optimalno funkcionirajo le v svojem optimalnem proizvodnem stanju. Vsak motечи faktor, ki slabša proizvodno sposobnost, nujno vpliva tudi na ^{njegovo} infrastrukturno funkcijo.

Gozdna paša brez dvoma slabi proizvodne, torej tudi ostale

Slika 3. Paša na takšnem pašniku je greh nad živino in nad naravo. Degradacija rastišča je očitna, nadaljnja paša vodi v denudacijo in katastrofo.

(Foto: I. Smolej)

Slika 4. Vrh Porezna. Dobro je vidna meja med opuščeno pašno površino, ki se obrašča z zeleno jelšo in prepadnimi južnimi travnatimi pobočji, kjer se je gozd ohranil le po dolinicah.

(Foto: E. Azarov)

funkcije gozda. Z zmanjševanjem proizvodnega pomena gozdov narašča njihov infrastrukturni pomen. Na ekstremnih rastiščih nam te (varovalne) naloge absolutno zadoščajo. Čimbolj so sestoji degradirani, slabša je njihova proizvodna in neproizvodna funkcija.

Senožeti, pašniki in planine sredi gozdov so sestavni del gozdnega in širšega kulturnega prostora, zato jih ne smemo pogozditi, nasprotno, preprečiti je treba njihovo zaraščanje. Kako le poživljajo našo gorsko krajino in kako pomemben dejavnik pri razvoju gozrskega turizma morejo biti tako poleti kot pozimi!

Poselitev krajine in gorskega sveta, njegova večja gospodarska izraba, ki ima bogate možnosti za razvoj intenzivnejše živinoreje, izkušnje iz NOB in cilji bodoče gverilske taktike SLO zahtevajo, da kmetijske površine v teh predelih čimbolje izpolnjujejo vse svoje nekdanje funkcije. Odpravljanje nasprotij med kmetijstvom in gozdarstvom (ob sodelovanju hidrologov, krajinarjev) postaja temeljna naloga načrtovalcev bodočega slovenskega razvoja.

1.4 ODNOS MED GOZDNO IN KMETIJSKO POVRŠINO IN NUJNOST LOČENEGA GOSPODARJENJA

Brez dvoma bi gozd ponovno osvojil celotno slovensko ozemlje, če bi človek s svojimi vplivi prenehal delovati (ŽUMER, 1976). Dovolj padavin, zadostna toplota v času vegetacije, ugodna rastišča, zlasti pa neprimernost za druge vrste kultur so pogojevale polovično poraslost Slovenije z gozdovi v sedanjosti. O tem, kolikšen obseg so imeli gozdovi v preteklosti, zlasti pa, kakšni so bili, nam je komaj kaj znanega. Gozd že zaradi razsežnosti ni bil ni-

koli dobro definirana, statična in uravnotežena zemljiška kategorija. Poleg sklenjenih gozdnih sestojev najdemo posamezna drevesa, skupine dreves, žive meje itn. tudi na drugih vrstah kmetijskih zemljišč - od travnikov, pašnikov do planin. Les z negozdnih zemljišč je vedno pomenil del dohodka kmetij in prispevek k bilanci lesa (ŽUMER, 1976). Kategorijo gozda je konsolidiral šele zakon o gozdovih iz leta 1852, ki je v Sloveniji 36,5% "prehodnih" površin uvrstil v gozd, ostale pa v čista kmetijska zemljišča (ŽUMER, 1976).

Sicer pa je bila tedaj tudi registrirana gozdna površina najmanjša. Odtlej se je v tekočem stoletju povečala za 186.982 ha (22,5%), v drugi polovici preteklega stoletja za 10% in je znašala leta 1970 1.016.985 ha. Planine in pašniki so krili 46% povečanega prostora gozdov ostalo druge kmetijske kulture (ŽUMER, 1976). Tudi trendi bodočega razvoja zemljiških kultur nakazujejo povečanje gozdne površine na račun kmetijske zemlje. Gozdnatost, ki je bila leta 1875 in 1880 manj kot 40%, leta 1885 že 41%, leta 1890 42%, 1910 42,3%, 1947 43,0%, 1970 50,0% (Gozdovi Slovenije) je danes že preko 50%. Po nekaterih ocenah naj bi gozdnatost v Sloveniji naraščala vse do stopnje 63% (ŽUMER, 1976), če se trend: sedanjega razvoja z drugačno kmetijsko politiko ne bo spremenil.

Povečanje gozdnatosti pomeni zmanjševanje površin za pridobivanje hrane. Ker se zaraščajo predvsem pašniki, se zmanjšuje pretežno krmna osnova živinoreji, pašništvu.

Gozdarstvo lahko poveča svojo proizvodnost predvsem s krepitvijo gozdnih fondov: osnovna sestavina gozdnih fondov je gozdna površina. Vendar je gospodarnejše in hitreje brez večjih vlaganj krepiti obstoječo lesno zalogo, ki za-

gotavlja višje prirastke in višjo izkoriščenost proizvodnih potencialov. Takšno povečevanje višjih donosov je tudi v nacionalnem interesu, ker lahko proste površine namenimo kmetijstvu. S tem krepimo proizvodnjo domače hrane in zmanjšujemo odvisnost od uvoza iz tujine ali drugih republik.

Odločitev o namembnosti plodnih površin za kmetijsko ali gozdno proizvodnjo pomeni torej odgovorno daljnosežno politično dejanje. Pri odločanju o tem pa socialno - ekonomski vidiki nikakor ne bi smeli prvenstveno in dokončno odločati o usodi zemljišč. Še manj dopustni bi bili odločujoči lokalni ali začasni gospodarski (kmetijski) interesi. Obstoječa kultura je lahko le merilo, v kolikšni meri ta kultura že doslej ustreza prirodnim razmeram zemljišča in gozdarskim potrebam ožjega in širšega okolja (WRABER, 1953). Ekstenzivno izkoriščane površine je potrebno torej presoditi glede njihove proizvodne sposobnosti po vidiku trajnega gospodarjenja, ne glede na navidezno ali začasno donosnost. Če so torej prirodne razmere takšne, da dovoljujejo gozdno in kmetijsko kulturo, je mogoče (v skladu s širšimi gospodarskimi interesi), dati prednost kmetijskemu izkoriščanju, če je njegova večja in boljša donosnost tudi perspektivno nedvoumna. Prvi pogoj pa je, da ima kmetijstvo možnost in sredstva, da uspešno zagospodari na dani površini. Žrtvovati gozd na račun pašnika samo zato, da pridobimo slabo izkoriščeno, nemeliorirano površino, katera je v Sloveniji narasla že na preko 300.000 ha (ŽONTA, 1980), bi bila lahkomiselna gospodarska napaka.

Intenzivna izraba tako obstoječih kmetijskih kot gozdnih površin je torej ključna zahteva večje produkcije v obeh gospodarskih panogah. Nesmiselne in nesmotrne oblike "prehodnih" pašnih površin, ki naj bi jih sedaj nadomestili moderni "pašni gozdovi", so bile odpravljene že v stari Avstriji z gozdnim zakonom iz leta 1852. Sklicevanje na stoletno tradicijo gozdne paše, na servitutne in pašne pravice, na idiliko krajine, nima s sodobnimi ekološkimi in

gospodarskimi principi trajnosti čimvečje produkcije nobene zveze. Ekstenzivnost rabe (brez dvoma je takšen način izrabe zemljišč ekstenziven) je morda opravičljiv v predelih z izrazito zaostalim gospodarstvom in v velikih stiskah za hrano, saj je bila neperspektivnost takšnega početja že doslej dovolj ilustrirana s primeri iz najbolj zaostalih dežel sveta, ki se še stoletja ne bodo mogle rešiti zaostalosti in revščine. Pri nas je ekstenzivno "roparsko" gospodarjenje v visokogorskih predelih in na Krasu ustvarilo veliko opustošenje, izgubo plodnih površin tako za gozd kot za pašnik.

Pašniki in ostale kmetijske površine morajo biti od gozdnih površin ločene. Potreba po proizvodnih površinah narašča, narašča pa tudi nujnost njihovega umnega izkoriščanja (WRABER, 1953). Razpoložljive površine so omejene, razen tega se neprestano zmanjšujejo absolutno in relativno. Absolutno zmanjševanje plodnih površin gre v prvi vrsti na račun zakraševanja in erozije. Površina neplodnih tal se je v povojnih letih po statističnih podatkih povečala za približno 28% (cca 20.000 ha)! Relativno se plodna zemlja zapravlja zaradi urbanizacije in prometa (2.000 ha letno!), industrije, športnih prostorov...

S prostorskimi načrti naj bi v Sloveniji uskladili in perspektivno opredelili družbeno sprejemljivo dolgoročno razporeditev prostora, ki bi morala biti dobro premišljena, vsestransko pretehtana, gospodarsko ustrezna in znanstveno utemeljena.

Ideja o smotrni razmejitvi gozdnih in kmetijskih površin ni nova. Že leta 1948 je pričela z delom Republiška komisija za urejanje zemljišč. Da bi imelo njeno delo trdne znanstvene temelje, je Gozdarski inštitut Slovenije sode-

loval z dvema temama: Preučevanje prirastoslovnih osnov za razmejevanje gozdnih zemljišč (WRABER,1953) in Gozdarsko-politične in organizacijske osnove za razmejevanje med gozdnimi in kmetijskimi zemljišče (SEVNIK,1953). Načela, ki jih je tedaj v svoji raziskavi nakazal in utemeljil dr.Wraber, ostajajo do današnjih dni nespremenjena:

- gospodarjenje v gozdu in pašniku moramo načelno ločiti
- gozd ima mnogo širšo prirodno in gospodarsko nalogo kot pašnik
- gozdu pripada več kot le "absolutna" gozdna tla
- pašnik potrebuje zaščito gozda
- v obrobem pasu gozda ob gornji gozdni meji ima gozd prednost.

2. DEL

GOZDNA PAŠA IN NJEN VPLIV NA GOZD

2.1. PAŠA, GOZDNA PAŠA IN POMEN TRAVINJA

Paša je način prehranjevanja domače živine, ki se svobodno premika po površinah, obraslimi s travami in zemi. Takšne površine so lahko trajne (nižinski, predgorski in planinski pašniki, senožeti in gozdovi) ali začasne (strnišča, travniki, livade, sadovnjaki...).

Gozdna paša (pravilneje paša v gozdu!) je paša domače živine na gozdnem zemljišču, namenjenem gozdni proizvodnji. V gozdu se živina pase lahko stalno ali le občasno - ob pregonu na druge pašnike in v planine, ali ob začetku in na kraju pašne sezone, ko na pašnikih ne najde več dovolj pašne. V gozdovih dobi živina hrano v zeliščnem in grmovnem sloju (brst). Po hranilni vrednosti je gozdna paša slabša kot na pašnikih, manj je detelj in s tem vsebnosti beljakovin, zato je manj hranljiva. Donos gozdne pašne ocenjujejo relativno glede na delež donosa pašnikov brez drevja. Ti lahko dajo zelo različne količine pašne - najslabši 3-6 mtc/ha, najboljši 55-70 mtc/ha (Š. ENCIKLOPEDIJA).

Količina gozdne pašne je močno odvisna od sklenjenosti krošenj oz. od količine svetlobe, ki jo krošnje prepuščajo do talnega sloja gozda in je različna, če gre za mlad ali odrasel sestoj. Po Dunkelmannu (Š. ENCIKL.) je donos gozdne pašne glede na goli pašnik takle:

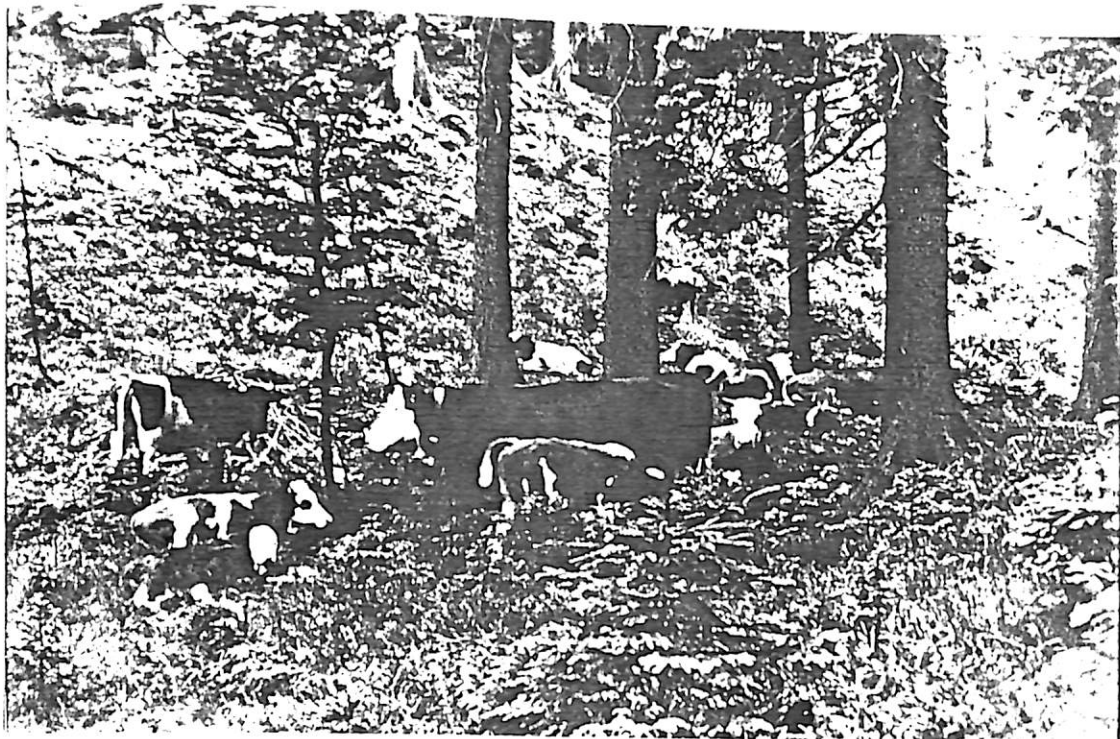
SKLEP	star gozd 0 20cm				srednje stari 0 10-20cm				mladi gozd 0 do 10 cm			
	08	06	04	02	08	06	04	02	08	06	04	02
	v % donosa golega pašnika											
Hrast	12	28	45	70	12	20	40	65	-	10	25	55
Gaber	4	20	35	60	2	12	30	58	-	5	22	50
Bor	15	28	45	70	12	20	40	65	10	17	30	50
Smreka	6	12	30	60	2	8	25	50	-	5	17	45

V naših sestojnih razmerah je sklenjenost krošenj 0.9 , 0.8 ali celo 0.7. Manjši sklep pomeni degradacijo ali obnavljanje sestoja. Pri najobičajnejšem sklepu 0.8 je učinek gozdne pašne komaj 1/10 tistega donosa, ki ga živina dobi na pašniku. Toliko večji je napor in prehojena pot, da se žival nasiti. Ker je hrana manj kakovostna, je tudi hranilni učinek toliko manjši.

Za prehrano živine so tako že nekdanj krčili gozdove in snovali travnike, loge, košenice, laze, rovte, pašnike, ki s svojo specifično travno rušo (trave, stročnice, zeli) lahko zagotovijo izjemno veliko pridelke kakovostne krme za živino, ki lahko krije do 80% potreb prežvekovalcev (KOROŠEC, 1984).

Slovenija je po travnih površinah udeležena s 63% vseh kmetijskih površin, saj zlasti relief ni primeren za oblikovanje njiv. Takšnega deleža nima nobena druga republika z izjemo Črne gore (87%). V bližnjih evropskih državah ima travnat svet takle delež: Avstrija 57%, Grčija 57%, Italija 25%, Madžarska 19%, Švica 64%, ZRN 40% in Francija 39%.

Vse travnate površine je v Sloveniji 570.000 ha, od tega 320.000 ha travnikov in 250.000 ha pašnikov (KOROŠEC, 1984). Kljub obilju travnih površin, je pridelok, zlasti pa njegova kakovost (beljakovine!) podpoprečna. Hektarski pridelok je v zadnjih nekaj letih le okrog 32 dt mrve na hektar, proizvodna zmogljivost rodovitnejših travnih združb je okrog 55 kg suhe snovi na dan v času rasti, letno torej tudi 110-150 dt mrve na hektar ali 1/3 proizvodne sposobnosti. Ob primerni agrotehnik i lahko v Sloveniji pridelamo na obstoječih travnih površinah 2,315.000 ton suhe krme.

Slika 5. Govedo - domača žival, ki se najpogosteje pase v gozdu, čeprav je tam navadno paše malo in še ta po hranilni vrednosti ne ustreza namenom intenzivne, ekonomične in varne vzreje.

(Foto: I. Smolej)

Slika 6. Koza-simbol revščine, uničevalka gozdov in najhujša ekološka nadloga doslej.

(reprodukcija)

2.2 VRSTA ŽIVINE, KI JO PASEJO V GOZDU IN NAČIN NJENE PREHRANE

Čeprav so nekdanj v bukovih, kostanjevih in hrastovih gozdovih ^{pasli} svinje, je danes gozdna paša v glavnem omejena na koze in ovce, največ pa na govedo. Število konj pri nas vztrajno upada, tako tudi paša konj v gozdu skoraj ni pomembna (1981 še 19.439, 1983 le 17.800 glav).

Govedo je torej najpomembnejša in najštevilnejša udeležena ka gozdne paše. V poprečju konzumira krava na vsakih 100 kg svoje teže dnevno okrog 10 kg sveže zelene hrane (2 kg suhe) ali okoli 70 kg (14 kg suhe) na kravo (700 kg). Na ekstenzivnih pašnikih in planinah torej zadostuje za žival manj kot 1 ha velika travna površina.

V Sloveniji število govedi vse povojno obdobje niha. Po statističnih podatkih je bilo v začetku leta 1950 515.000 glav govedi, 1961 591.000 glav, 1971 spet 515.000 in v začetku leta 1982 celo 565.000 glav. Če računamo, da redimo trenutno okrog 570.000 glav govedi, pomeni, da redimo na hektar travinja komaj 0,8 GVŽ/ha. Ob možni pridelavi 2,315.000 ton suhe snovi (KOROŠEC, 1984) bi na naših travnih površinah (ki razen za prehrano živine - za drugo rabo niso sposobna), lahko redili 600.000-glav normalno mešano čredo (1 GVŽ/ha), ki bi lahko dala dovolj mleka in mesa, da bomo s prirejo pokrili vse slovenske potrebe (KOROŠEC, 1984). Gozdna paša s tega globalnega izhodišča zadostne proizvodnje hrane v Sloveniji ni potrebna.

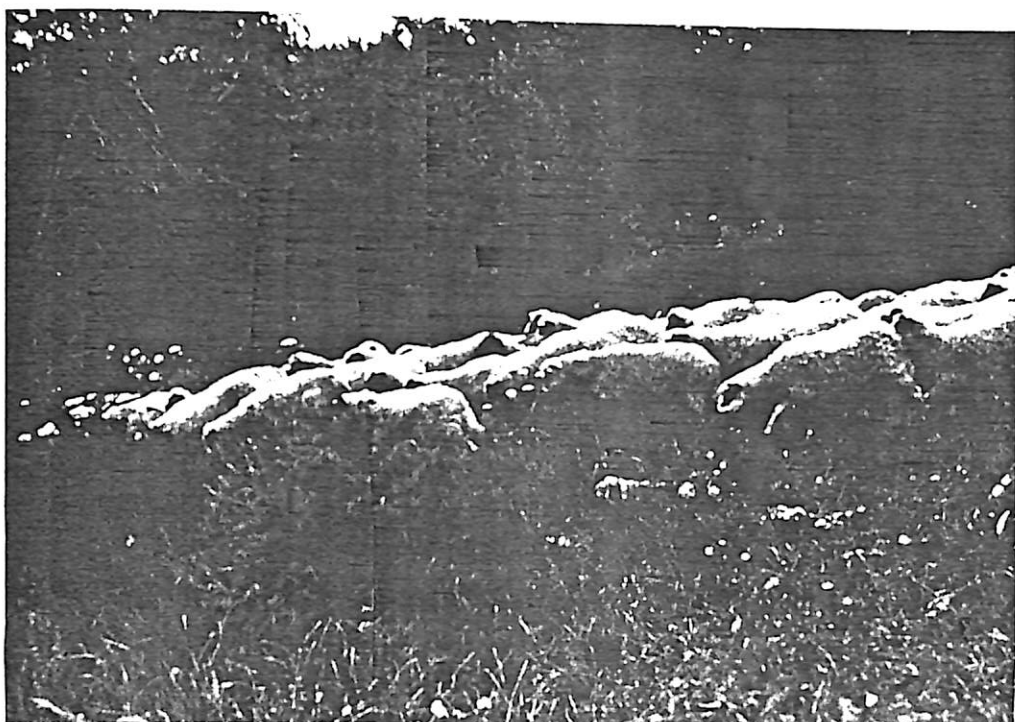
Koze se hranijo le z objedanjem drevja in grmovja (PAPEŽ, 1984) predvsem v degradiranih gozdovih. Ko izgine gozd, izgine tudi koza, ki jo na nastalih goličavah nadomesti ovca. Predniki domače koze so iz prednje Azije in grških otokov (Kreta).

Odtod so se koze razširile v Dalmacijo in tudi po našem Krasu. Poleg ognja in sekire je bila koza glavni soustvarjalec našega Krasa, zlasti ker se je vedno pasla v čredah, obenem z ovcami. Kar ni pojedla koza, je pojedla ovca. Le na visokogorskih pašnikih zaradi manjše količine krme kozo nadomešča ovca. (Papež 1984).

Po podatkih domačih strokovnjakov (PAPEŽ, 1984) zadostuje za prehrano ovce 2 ha gozda letno, količina letno požrte lesnate hrane je 1 m^3 , vendar samih vejic in popkov! Koze gojijo pri nas le zato, da brez dela pridejo do dodatnega zaslužka in to s prodajo kozličev, ki imajo visoko ceno.

Selekcija v kozjereji je v svetu že močno napredovala. Izstopajo predvsem Švicarji in Francozi (sanska, tagenburška, apenska, sivorjava gorska koza...), ki so vzgojili intenzivni mlečni tip živali (1200-1500 kg), ki polega mladiče enkrat letno in daje kakovostno mleko za predelavo v iskane kozje sire - meso in kože so le stranski vir dohodka. Seveda zahteva takšna reja koz urejene (in ograjene) produktivne pašnike, da je reja gospodarna. Nomadska paša koz, kakor si nekateri predstavljajo, ne more dati dobrih rej-skih rezultatov. Poleg tega omenimo, da je uredba o omejitvi paše koz v Sloveniji (iz leta 1952) še vedno v veljavi, zato je pojavljanje večjega števila spuščениh koz (zadnje čase v Posočju) protizakonito in kaznivo.

Tudi ovce izvirajo iz najrevnejših sredozemskih predelov - iz kamenitih goličav Sardinije in Korzike (evropski muf-loni) in step Afganistana, Tibeta. Zaradi svoje skromnosti se je ovca lahko obdržala tudi v najbolj negostoljubnih predelih naše domovine. Zaradi nomadske paše se pri nas skoraj vsako zimo pojavijo ovčji tropi iz Bosne.

Slika 7. Ovca - kar pusti koza, popasejo in uničijo ovce.

(Foto: J. Čop)

Zadnja tri leta spet močno narašča interes za ovčerejo. Ko lastniki priženejo trope ovac s planin, jih do prvega snega prosto pasejo - pač tudi v gozdu. Isto store tudi spomladi, predno jih odženejo v planine.

Čeprav se ovca hrani predvsem s travami in zelišči, se ne izogiba klic in mladric drevesnih vrst, s poganjkov pa osmuka le liste in popke (za razliko od koze, ki obje vse).

Reja ovac je bila pri nas interesantna zato, ker se je ovčje meso lahko prodalo. Koti do dvakrat na leto (plodnost okoli 150%) in je priplod precejšen.

Obstojata dve avtohtoni domači pasmi: jezersko-solčavska (meso-volna) in pramenka (mleko, meso) z bovškimi, istrskimi in belokranjskimi soji. Število ovac je po statističnih podatkih v stalnem upadanju. Še leta 1950 jih je bilo 114.000, 1961 še 53.000, 1967 35.000, 1971 24.000 in leta 1982 le še 16.000.

Od vseh omenjenih domačih živali, ki se pasejo (tudi) v gozdu, ima za človeško prehrano daleč največji pomen govedo. Intenzivne pasme govedi, ki jih gojimo v intenzivni reji, zahtevajo izdatno, hranilno in bogato pašo, ki je živina v gozdu ne najde. Zaradi dovolj obširnih travnih površin s katerimi Slovenija v obilju razpolaga, gozdna paša niti sedaj niti v prihodnje ni potrebna, in tudi iz gospodarskega razloga za živinorejce same ni upravičena.

Gozdna paša drobnice, ki ima specifične prehranske navade, izrazito škodljive za gozd, za njegov razvoj in za njegove ugodne ekološke učinke, kljub prehrambeni skromnosti za gozdarstvo ni sprejemljiva.

2.3 EKOSISTEMSKI POGLED NA GOZD IN PAŠNIK

Za razliko od kmetijskih ekosistemov (njiva, travnik itn.) je gozd v veliki meri še naravni ekosistem. Je torej dediščina narave, ki jo človek ni bistveno spremenil, seveda če imamo opraviti s kolikor toliko ohranjenim gozdom, z naravnim sestavom rastlinstva in živalstva in ne morda s kakšnimi drevesnimi monokulturami, plantažami, degradiranimi ostanki gozda in podobnim. Od vseh naravnih življenjskih združb na svetu pomeni gozd najbolj razvito življenjsko združbo in s tem tudi najbolj razvit ekosistem. Manj razviti in revnejši ekosistemi so npr. ob zgornji gozdni meji rastlinske združbe s prevladujočim nizkim grmičevjem, razne travne združbe itn.. Tudi na prehodu gozda v stepo najdemo najprej tako imenovano gozdno stepo s posameznim redkim drevjem, ta preide v pravo stepo in ta naprej v polpustinje, pustinje, puščave.

Bogatost in razvitost gozdnega ekosistema se kaže v številnosti rastlinskih in živalskih vrst, v veliki akumulaciji žive in odmrle biomase (lesna zaloga, veje, iglice, listi, korenine, stelja, humus), kar zagotavlja gozdu stabilnost in okoljetvorni vpliv. Med okoljetvorne vplive štejemo med ostalim ublaževanje podnebnih neugodnosti, hidrološko funkcijo (gozdna tla sprejmejo vase veliko vode in jo nato polagoma oddajajo, s tem gozd uravnava vodotoke, je rezervoar čiste pitne vode), gozd s svojo obilno steljo in prekoreninjenjem ustvarja rodovitna tla in jih stalno izboljšuje, gozd varuje tla pred erozijo itn..

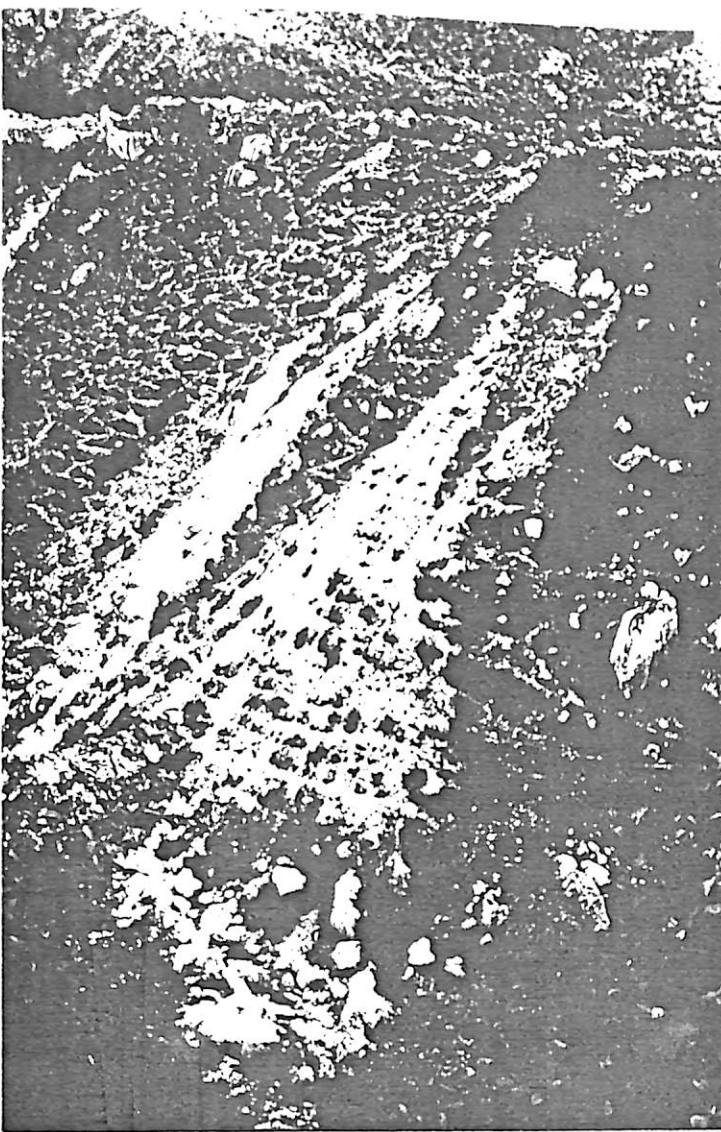
Za gozd kot naravni ekosistem je dalje značilno, da se vzdržuje in napreduje v razvitejše oblike brez pomoči člo-

veka, da zelo smotrno izrablja sončno energijo, da ima kot ekosistem skoraj sklenjen krogotok materije, kar mu zagotavlja stabilnost. Človek lahko to funkcioniranje ekosistema samo spravlja na nižjo raven. S pešanjem gozdnih ekosistemov narašča namreč količina in sestav odpornejših rastlinskih organizmov - trav in zelišč, ki so osnova pašnega gospodarjenja. S prenehanjem paše se na pašnike ponovno vrača gozd. Zeli in trave izginjajo, pašna sčasoma ni več mogoča.

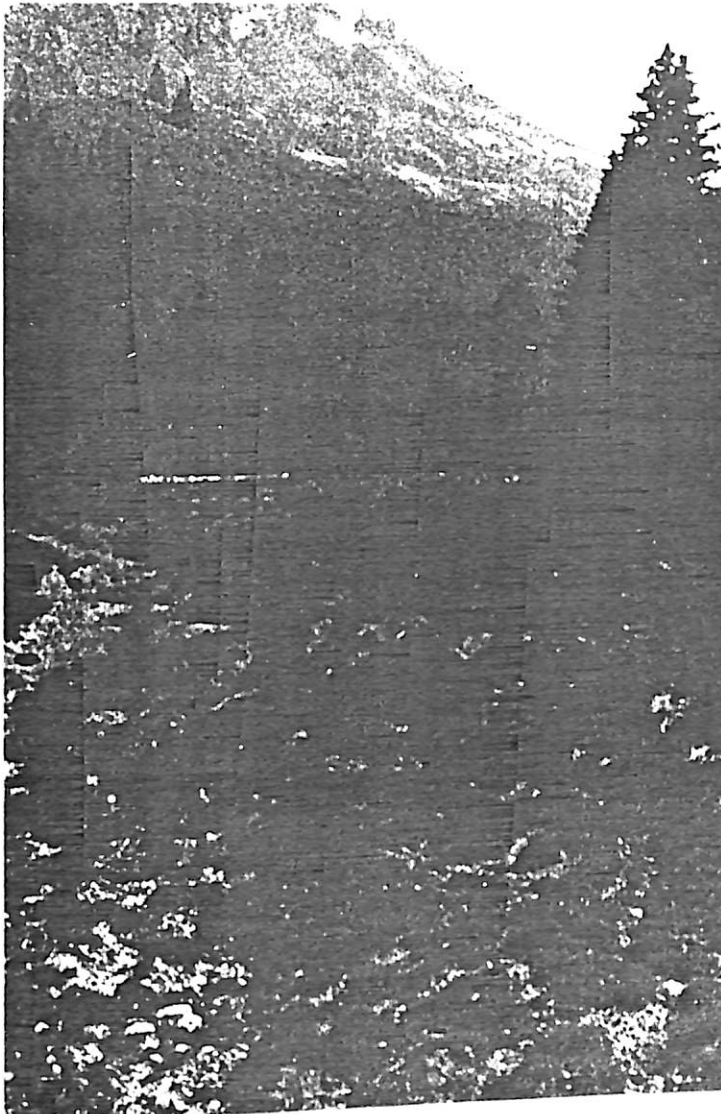
Kmetijski ekosistemi so umetno, od človeka oblikovani. Ti ekosistemi še zdaleč nimajo popolnosti gozdnih ekosistemov, so le degradacijska stopnja gozdnega ekosistema, se morejo vzdrževati le s pomočjo človeka, z vlaganjem energije v obliki gnojil, obdelave tal, agrotehničnih kemikalij itn.. Da človek degradira gozd in ustvarja ranljive umetne ekosisteme je vzrok v tem, da že zdavnaj ni več del naravnega ekosistema. Mora si ustvariti kulturno krajino in se preživljati s kmetijstvom.

Pašnik je človek ustvaril najprej tam, kjer je bil gozd najbolj ranljiv in ga je bilo lahko spremeniti v revnejši in manj razvit ekosistem. Tako se je gozd na svoji zgornji meji spreminjal najprej v planinske pašnike in kasneje tudi v goljave. Tak je bil tudi razvoj pri naselitvi Alp. V vzhodnem in kontinentalnem delu Evrope se je gozd spreminjal v gozdno stepo, nato v stepo ali še kaj revnejšega. Imamo tudi naravne ekosisteme, kjer ni sklenjenega gozda, ki so neke vrste naravni pašniki in kjer živi veliko rastlinojedega živalstva (npr. savane). Toda tudi ti ekosistemi ne prenesejo prevelike obremenitve s pašo, kar kaže vsa sedanja ekološka in človeška katastrofa v Sahelskem pasu Afrike.

Pašnik kot umeten ekosistem v naših razmerah seveda še

Slika 8. Zadnji ostanki varovalnega rastlinja propadajo zaradi erodibilnega pobočja. Vidne so stezice pasočev se živine in začetki hudourniškega delovanja v porečju Tolminke. (Tekst in foto:F.Rainer)

Slika 9. Zaradi paše in teptanja je travna ruša prekinjena; že sicer labilno ekološko ravnotežje je v nevarnosti! (reprodukcija)

zdaleč nima tistega okoljetvornega vpliva, kot ga ima gozd. Travnna površina še zdaleč ne zmore zadrževati odtoka vode ob nalivih, ne more sprejemati v večji meri vode in jo nato v sušnem času polagoma oddajati. Pašnik je glede na hidrološko vlogo malo pomemben. Podobno velja tudi za varovanje tal pred erozijo, ublaževanje podnebnih neugodnosti itn. (STERN, 1983, BABEL, 1981, NEUNINGER, 1982).

Na drugi strani človek ne zna prav oceniti tako imenovane nosilne kapacitete pašnih ekosistemov. Zaradi nerazumnosti, slepega pohlepa, predvsem pa zaradi pritiska revščine in prenaseljenosti, se na pašnikih navadno znajde vedno več živine, kot jo more pašnik nositi oziroma prehraniti (THIRGOOD, 1981). Preobremenitev pašnika pomeni izginevanje pašniške rastlinske odeje. Travnna ruša postaja vedno revnejše, pašnik kaže "rebra" - to je gola tla. Temu se pridruži neposredno uničevanje travne ruše in tal, ko živina bega po pašniku, išče skromno pašo in pri tem temeljito prehodi pašnik, tla-či in rani tla. Temu sledi erozija in ostali pojavi ekološke degradacije. Degradacijski pojavi spreminjajo gozd v pašnik, ta se pa spreminja še naprej po poti degradacije. Taki in podobni pojavi so danes v svetu glavni vzrok revščine in lakote (THIRGOOD, 1981). Tudi v razvitih in bogatih državah (npr. ZDA, Avstralija) lahko zloraba pašništva povzroča ekološka pustošenja. Da je pašništvo danes v svetu tako razširjeno, se moramo zahvaliti temu, da je pašniška izraba tal razmeroma enostavna, nezahtevna, navadno ne rabi dosti investicij, lahko se izognemo negovanju in vzdrževanju pašnikov, dosegamo neko navidezno gospodarsko uspešnost, kerpač ne vračunavamo v svoje stroške škode zaradi ekološke degradacije. Tako pašništvo v časih kriz in stisk vedno doživlja svoj vzpon in kasneje seveda padec zaradi ekološke degradacije prostora. Če pašniške in druge človekove obremenitve okolja za daljši čas prenehajo (npr. zmanjšanja

števíla prebivalstva) pride do večje ali manjše ekološke regeneracije prostora. Toda prej ali slej se pod pritiskom raznih stisk zbudijo pašniški interesi in tako se razvoj obrne spet nazaj. Primeri takega razvoja iz zgodovine Sredozemlja so poznani (THIRGOOD, 1981). Podoben razvoj predstavlja tudi pri nas popuščanje pritisku pašništva v letih 1950 do 1980 in njegov ponoven vzpon v zadnjem času.

Poglejmo sedaj pretakanje materije in energije v gozdnem in pašniškem ekosistemu. Naraven in od človeka neobremenjen gozd ima skoraj popolnoma sklenjen pretok materije. Zmerna izraba gozda, ki pusti za sabo še dovolj odmrle biomase (=sečni odpadki ipd.), tudi še ne zruši tega skoraj sklenjenega pretoka materije iz gozdnih tal v drevo ter s streljo itn. spet nazaj v tla.

Energetski pretok ni toliko sklenjen kot pretok materije, toda gozd izredno ekonomično lovi sončno energijo in jo tudi akumulira v obliki biomase, v ugodnih vplivih na svoje okolje.

Za travniške ali celo pašniške površine tega ne moremo reči. Pretok materije še zdaleč ni tako idealno sklenjen kot v gozdu. Paša pašnike izčrpava, živinski odpadki se nabirajo zelo neenakomerno. Obilno jih je npr. v stajah ali drugod, kjer se živina rada zbira, toda povsod drugod jih je odločno premalo, kar se npr. kaže v siromašenju pašniških tal, v pojavu revnih in neužitnih trav (npr. *Nardus stricta*) in drugega malo koristnega rastlinja. S pašnimi obremenitvami osiromašen pašni ekosistem seveda le skromno lovi sončno energijo in temu primerno skromen je tudi prirastek biomase, to je trave, žive teže živine, mleka itn..

Pašnike, ki so namenjeni gospodarski izrabi, moramo nujno šteti med umetne ekosisteme, kot je npr. njiva, travnik,

sadovnjak. To pa pomeni, da moramo donosnost in rodovitnost pašnika stalno vzdrževati z neposrednim vlaganjem človeškega dela (negovanje travne ruše, ureditev pašnika, staje, ograje, napajališča itn.), pa tudi s posrednim ali neposrednim vlaganjem energije v obliki naravnih in umetnih gnojil, strojnega dela pri obdelavi tal, nege travne ruše itn.. Z nego in vlaganjem v pašnike vzdržujemo njihovo proizvodnost in donosnost, preprečujemo ekološko degradacijo. Ta vlaganja v obliki dela, energije, materiala, denarja itn. so razmeroma skromna, toda kljub temu nujna. Pašništvo, ki se tem nujnim vlaganjem izogiba, slej ko prej zapade v ekološko pustošenje in v revščino.

Velika prednost gozdnih ekosistemov pred pašnimi je v tem, da imajo pozitivno energetska bilanco. Torej pametno in zmerno izrabljan gozd daje še vedno več energije, kot jo je treba vanj vlagati. Gospodarjenje z energijo je v ohranjenih naravnih ekosistemih naravnost vzorno. Pametno gospodarjenje z energijo je pa tudi vprašanje človekovega obstoja. Na te probleme pogosto opozarja MLINŠEK, 1980. V prihodnosti bodo imeli prednost taki načini izrabe tal, obnove gozda in gospodarjenje z rodovito zemljo sploh, kjer bo gospodarjenje z energijo čim bolj smotrno. Degradirani pašniki pa prav gotovo ne morejo prispevati k reševanju teh težav človeštva.

V zvezi z pašo v gozdu nas predvsem zanima, koliko je smotrna gozdarska in hkrati pašniška izraba gozdnega ekosistema. Gozdna paša ima pri nas res bogato tradicijo. Tudi v revnih deželah v razvoju, predvsem v vročem podnebnem pasu, se poleg gozdno-poljskega gospodarjenja ("Agroforestry") uveljavlja tudi gozdno-pašniška izraba gozda ("sylvo-pastoralism"). So torej take izrabe gozdnega ekosistema smotrne in koristne? Za nerazvite tropske in subtropske dežele lahko rečemo, da so kombinirane izrabe gozda nastale predvsem za-

radi pritiska eksplozije prebivalstva, zaradi prevelikega pritiska človeka v gozd in hkrati zaradi pomanjkanja naravnih možnosti za živinorejo in kmetijstvo sploh. Uničenje gozdnega ekosistema npr. s požigalnim gospodarjenjem in podobnim pomeni drastično degradacijo gozda v neproduktivna tla in še povečanje človeških stisk. Zato skušajo v tropskih in subtropskih krajih kombinirati gozdarsko in kmetijsko izrabo tal, da tako od gozda in od okolja sploh rešijo, kar se še rešiti da. O kakšni smotrni izrabi tal je pa tu kljub temu težko govoriti. Tudi v naših krajih je bilo še v preteklem stoletju živo tako imenovano gozdno-poljsko gospodarjenje, npr. fratarjenje na Pohorju in podobno. S splošnim napredkom so ti primitivni načini izrabe tal izginili. Druga taka kombinacija kmetijstva in gozdarstva, to je gozdna paša, se je ohranila do danes in danes spet ponovno oživlja.

Kaj je vzrok tej trdoživosti in ponovni aktualnosti gozdne paše? Sicer gozdna paša izvira takorekoč iz pradavnine, iz časov, ko je bilo kmetijstvo na zelo primitivni stopnji in se je omejevalo predvsem na pašništvo. Gozdna paša ima to veliko prednost, da izrablja življenjsko moč gozdnega ekosistema, pa čeprav degradiranega. V gozdu živina še naprej najde kaj zelenega, najde zavetje, senco, vodne izvire. Na brezgozdnih zemljiščih pa ekološka degradacija poteka dosti hitreje in zato preje zmanjka paše za živino. Zato se pašništvo rado zateka v gozd. Z napredkom kmetijstva in s splošnim napredkom se je pomen gozdne paše sicer zmanjšal, ne pa izginil. Gozdna paša mora biti še vedno berglja za živinorejo, ki ne zmore pridobiti dovolj krme in paše na svojih travniških površinah in ki mora zato imeti možnost širjenja in umika v gozd. Kljub vsem dvomljivim koristim gozdne paše za same živinorejce, ima gozdna paša za živinorejo odločilno prednost, da je takorekoč zastonj, da ne zahteva investi-

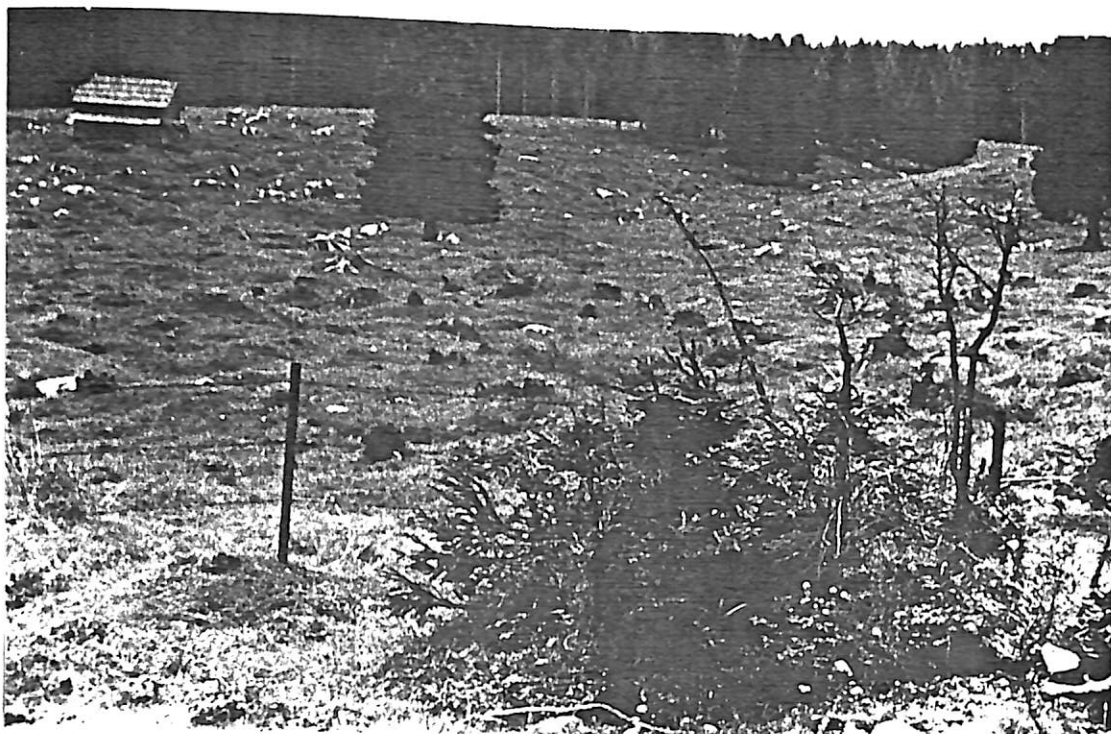
cij in vzdrževanj. Za škode, nastale zaradi gozdne paše v gozdu, živinorejci pač ne odgovarjajo. Tako je gozdna paša subvencija in podpora za živinorejo, in nima nobene zveze s kakšnim smotrnim izkoriščanjem gozdnega ekosistema in s splošnimi koristmi skupnosti. Gozdni pašnik je slab pašnik in slab gozd. Gozdna paša ne prinese toliko koristi, kolikor povzroči škode.

2.4 VPLIV GOZDNE PAŠE NA GOZDNO GOSPODARJENJE

Domače živali so v gozdnem ekosistemu tujek. Škodljivi učinek na gozdno gospodarjenje je odvisen od sestojnega stanja, razvojne faze in funkcije ekosistema, zlasti pa od načina prehrane, ki je specifičen za posamezno vrsto živine. Znano je, da je drobnica, zlasti koza, največji sovražnik gozda, ker se hrani pretežno z lesnato hrano. Pretežna sestavina goveje prehrane so zeli in trave, listje in vršički mladih drevesc so ji le priboljšek.

Škodljive učinke domačih živali na gozdni ekosistem lahko opazamo na nadzemnih delih drevja zaradi obgrizovanja in drgnjenja debel in zaradi poškodb korenin, kar slabi njegovo prirastno sposobnost in odpornost. Zaradi stalnega ali občasnega gaženja se spreminjajo fizikalne in kemijske lastnosti gozdnih tal in njihova proizvodna sposobnost. Posredno je prisotnost domačih živali škodljiva zaradi motečih vplivov na ostale člane gozdne skupnosti, v prvi vrsti na divjad in na talne gnezdilce.

Ker grize in brsti cela drevesca ali njihove najmljše dele,

Slika 10. Skupina smrekovega mladja v neposredni bližini planine Javornik na Pokljuki. Sestoj iz takšnega mladja ne bo imel nobene kakovosti, perspektive , če bo sploh nastal.

(Foto:I.Smolej)

Slika 11. Gospodarjenje s "pašnim gozdom"; njegova obnova, kakovost in zdravstveno stanje bo skrajno problematično, če se s pašo v gozdu ne bo prenehalo. (Foto:I.Smolej)

uničuje pomladek, zato je nujna umetna obnova s sadikami, ki jih je potrebno zaščititi pred nadaljnji poškodbami in objedanjem. Stroški obnove so zato za 30%, pri zakoličevanju tudi 100% večji kot bi bili sicer (ŠE 1958, GG Bled). Zaradi pomanjkljive naravne obnove, ki je tako pogosta v planinskih predelih se moramo zateči k umetnim posegom in s tem kršimo načela pronaravnega gospodarjenja z vsemi predvidenimi škodljivimi posledicami za bodočo stabilnost gozda.

Ker je naravni pomladek uničen, se pomlajevalna doba in s tem proizvodna doba (ciklus) zavleče za 10-15 (ŠE 1950) ali 30 let. Zaradi paše so zlasti prizadeti sestoji, ki jim je človek že v preteklosti spremenil naravno sestavo (monokulture). V takšnih razmerah gredo živini v slast predvsem preostali redki listavci, ki jim je namenjena pomembna biomeliorativna vloga.

Škodljivost je odvisna od števila in vrste živine, načina pregona, začetka in zaključka paše, konfiguracije in ekspozicije terena in drugega.

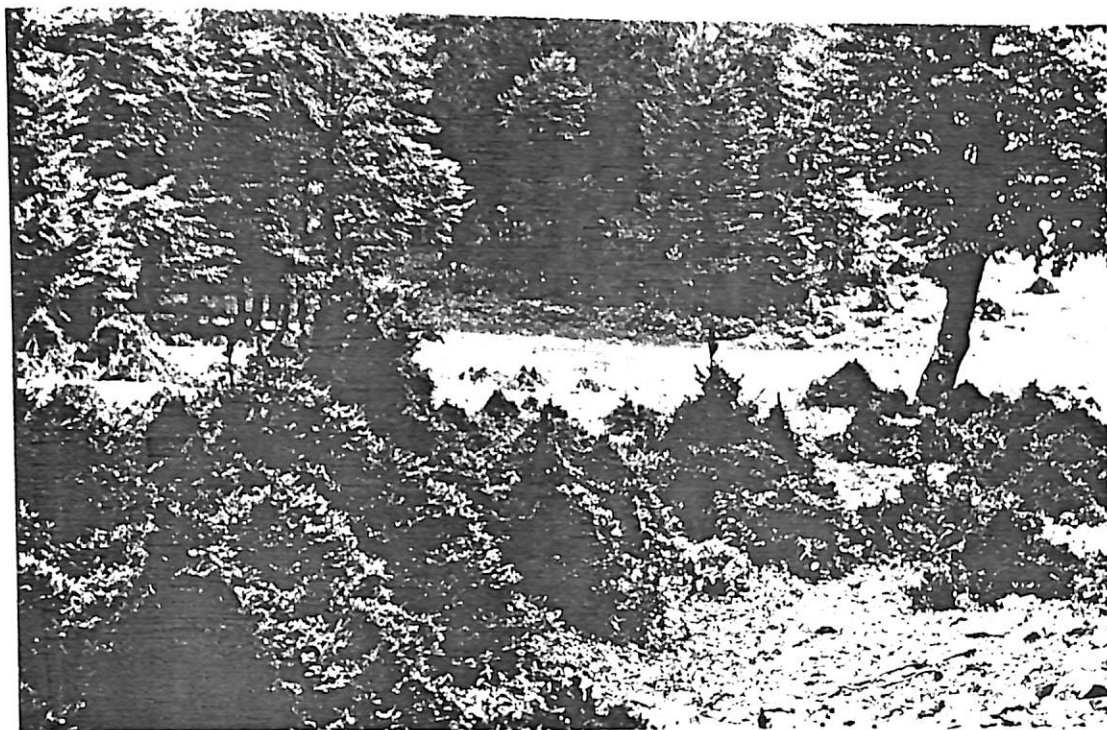
Goveja živina povzroča v gozdarstvu največ problemov, posebno kadar se pase brez pastirjev (prosto). Na Jelovici se na primer goveje črede prosto pasejo na celotni površini planote - od Pečane do Mošenjske planine, kjer poleg objedanja povzročajo tudi drugo škodo. Govedo pri hoji zbijajo in tepta mladje in sadike, uničuje trud in stroške gozdarjev. Po podatkih GV Bohinjska Bistrica je leta 1960 od 35.000 posajenih sadik živina uničila kar 12.000 ali 35%.

Pri teptanju živina poškoduje in oguli skorjo korenin nad tlemi. Skozi rane poškodovanih dreves rada vdre v rastlino okužba. Ni slučaj, da je prav v bližini planin delež smrek,

Slika 12. Zaradi različne afinitete do obžiranja se zmanjšuje naravna pestrost rastlinskih vrst, kar slabi produkcijsko sposobnost rastišč in poslabšuje naravno biološko odpornost gozdov in gozdnih ekosistemov pred ujmami, škodljivci in boleznimi. Skozi rane na koreninah in debelcih se pogosto okuži notranjost debla. (na sliki rdeča trohnoba smreke).

(Foto: I. Žonta)

Slika 13. Zaradi vsakoletne paše namesto kvalitetne gošče pohabljena drevesca, obžrte krošnje, deformirana debelca.

(Foto:F.Rainer)

Slika 14. Vrhovi dreves so objedeni vsako leto znova.

(Foto:I.Smolej)

okuženih z rdečo gnilobo, največji. Posebno škodljivo je teptanje pomlajenih površin, kjer se ogromno drevesc posuši in uniči. Praznine (jase) tudi v nadaljnjem razvoju ostanejo, se širijo in razgaljajo. Mestoma prihaja na površje mrtva talna plast ali gola geološka podlaga, mestoma se razrašča konkurenčno nasilen gozdni plevel (TREGUBOV, 1955). Mlada drevesca, ki jih brsti živina vedno znova, se razknaščajo v več vrhov in se spreminjajo v pohabljene košate koše, ki komaj kaj priraščajo v višino. Ko slednjič, neredko po desetletjih, toliko odrastejo, da jih živina več ne doseže, zaostajajo v rasti, imajo skrivenčena debela z dvema, tremi ali več vrhovi, so čokate oblike, do tal obrasle s skrivljenimi vejami, s površinsko razraslimi koreninami, odkritimi in izpostavljenimi okvarami. Perspektiva sestoja s takšnimi osebki je vprašljiva. Les iz takšnih sestojev je manj kakovosten, ker ima preveč napak. Zaradi prazin je izkoriščenost razpoložljive površine manjša, manjša je tudi zaloga, s tem pa manjši prirastki in starostni prirastki sestojev. Zaradi paše je po nekaterih podatkih v sestojih Jelovice (Arih, 1976) tekoči prirastek manjši za $1 \text{ m}^3/\text{ha}$, kar pri $10 \text{ m}^3/\text{ha}$ pomeni 10% tekočega prirastka. Cena pridobljenih sortimentov je seveda nižja, ker je uporabnost lesa zaradi prej omenjenih defektov (gniloba, grčavost, dvovrhost, lomi) manjša, les je manj kakovosten.

Tlom se zaradi stalnega gaženja fizikalne in kemijske lastnosti močno poslabšajo. Ko sta (5.VI.1970) obiskala gozdove blejskega gozdnega gospodarstva ugledna strokovnjaka - pedolog dr. Verich iz Göttingena in dr. Gussone, specialist za gnojenje, sta ugotovila škodljiv vpliv paše na gozdna tla. Determinirala sta antropogeni stagnoglej, nastal pod vplivom paše, ki se razvija v bližini planin kot sklenjena površina ali kot talni kompleks. Z gaženjem živine se površinski sloj tal stlači, se zato slabo zrači, začnejo se razvijati redukcijski procesi, ki se kažejo v sivkasti barvi

podhumusnih horizontov. Značilna je izrazita foliarna struktura. Korenine drevja se izogibajo površinskega stlačenega horizonta, razrastejo se šele v spodnjem B horizontu. Normalno stanje se vzpostavi šele v 50 letih, če se s pašo preneha.

Živina je divjadi velik prehranski konkurent. Prehranska konkurenca sili divjad v gozdne škode, ki so posebej občutne tam, kjer je naravni ekosistem že občutneje spremenjen. Ponekod so za prehrano divjadi osnovali travnike za divjad. S tem naj bi jo odvrnili od obgrizovanja pomladka. S pašo živine na teh površinah ji le-ta odjeda potrebno pašo in s tem sili divjad v škodo - povečuje se nevarnost nepomlajanja z objedanjem mladja in nevarnost lupljenja drevja in obgrizovanja v mlajših razvojnih fazah sestojev (drogovnjak, tanjši debeljak) (KALAN, 1981).

Hrup in teptanje živine je nedvomno nezaželena življenjska motnja v gozdnem ekosistemu. Med drugim zaviralno vpliva na uspeh reprodukcije stalnih gnezdilcev (KALAN, 1981).

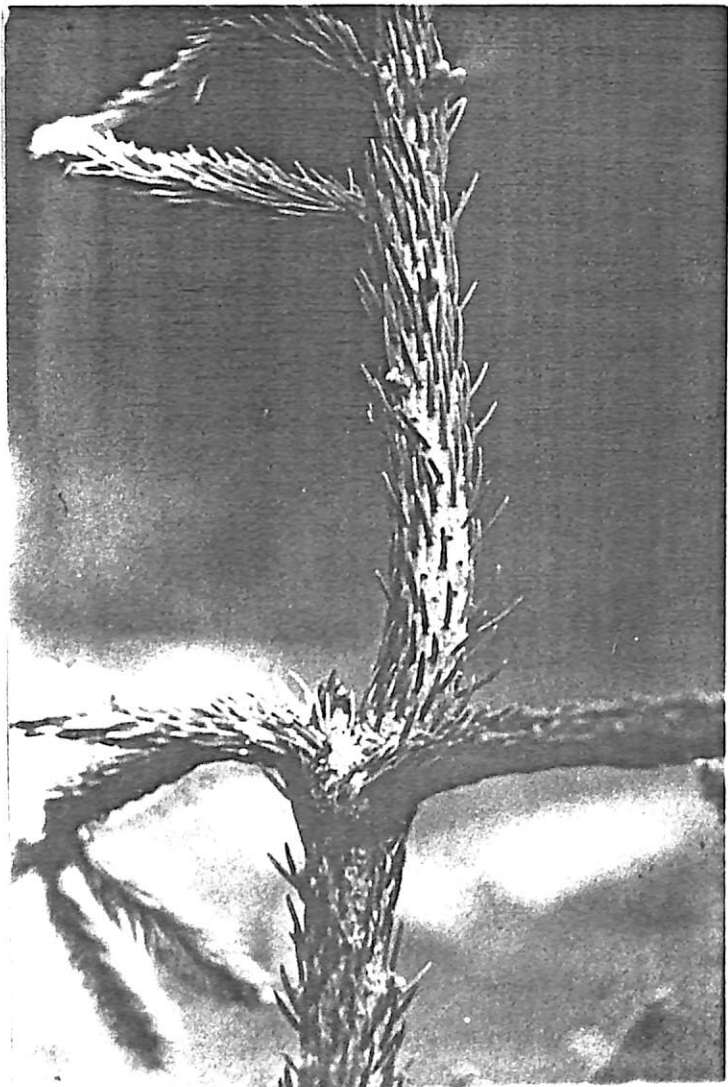
Hujše posledice kot goveja živina napravi v gozdu drobnica; njeno škodljivost so ugotovili že zelo zgodaj. Tudi drobnica objeda mladje in nasade, ne more pa prizadeti odraslega gozda. Zakaj je drobnica (zlasti koza) na tako slabem glasu ne le pri gozdarjih? Nekateri so jo celo naredili za sokrivko našega golega Krasa, drugod jo obdolžujejo, da je s svojo prisotnostjo povzročila gola rebra Posočja (PAPEŽ, 1984) in erozijo kamenitih goljav.

Drobnica je znana skromna žival in si najde hrano tudi v skopih naravnih razmerah. V preteklosti je človek degradiral prvotni gozd z redčenjem, požiganjem in izsekavanjem, ga spreminjal v panjevce in grmišča, sekal vejnik in listnik. Tašen "gozd" je bil podvržen objedanju vej, poganjkov,

Slika 15. Obžiranje
vršičkov in mlajših
poganjkov - vlogo vrha
pravzame ena (ali več)
od vej. Smreka.

(Foto:I.Smolej)

Slika 16. Tehnika ob-
rambe pred obžiranjem.
Smreka.

(Foto:I.Smolej)

Slika 17. Deformacija
vršnega dela. Jelka.
(Arhiv GV)

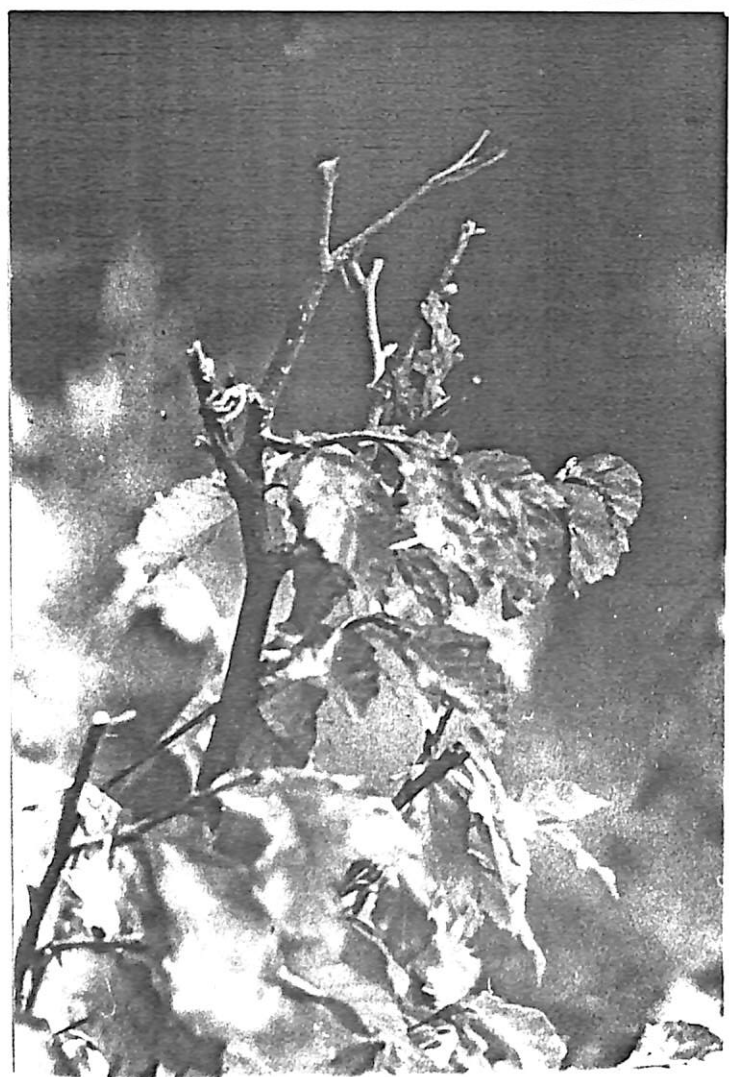

Slika 18. Deformacija
debla zaradi stalnega
obžiranja. Javor.
(Foto:I.Smolej)

Slika 19. Deformacija
debla zaradi obžiranja.
Bukev.

(Foto:I.Smolej)

Slika 20. Obžrti vršni
del debla. Bukev.

(Foto:I.Smolej)

popkov, lubja in listja, pomlajevanje je bilo zavrto ali sploh onemogočeno. Ker so bile obžrte tudi pionirske vrste (ovce in koze imajo brst in listnik malega in velikega jese-na, trepetlike, topole, jablane, lipe najraje!), si gozd nikakor ni mogel opomoči. Zaradi stalnega objedanja drob-nice, drevje močno zaostaja v rasti, dobi značilno grmasto (piramidno) obliko. Ker je vse mlajše požrto, postane sklep, če se kljub vsemu sestoj formira, redek. Zaradi objedanja lubja drevje propada, sestoj se še naprej nezadržno redči in propada. Nastaja goličava, porasla s posamičnimi grmi, ki jih z vse večjo lahkoto naslednje živali do kraja obžro. Krajina postaja kamenita pustinja, ker ni zaščitnega rast-linja, odnašajo plodno zemljo nalivi in veter. Erozija in hudourniki opravijo ostalo.

pašo v gozdu

Zaradi vseh naštetih negativnih učinkov | prof. Leibundgut imenuje "primitivna in neuvidevna" in še - "kmetijski med-užitki so največja ovira za zviševanje prirastka v jugoslov-vanskih gozdovih".

V vseh razvitih živinorejskih deželah se zato gozdna paša opušča. Škodljivi učinki na gozd so pač preveč očitni.

III. DEL

OBSEG GOZDNE PAŠE V SLOVENIJI

(REZULTATI ANKETE)

3.1 PAŠNI GOZDNI PROSTOR SLOVENIJE

Jugoslavija je tradicionalna pašniška dežela, v kateri so se v preteklosti izoblikovali različni sistemi izkoriščanja naravnih pašnih razmer. V centralnem predelu države je bil razširjen sistem nomadske paše ovac - poleti na pašnikih bosanskih hribov, jeseni in pozimi v ravnine Podravine, Srema, Banata. V aridni coni kraških predelov Dalmacije, otokov in južne Makedonije se je razvila ovčereja kot vodilna živinorejska panoga.

Sistem gospodarjenja na planinskih pašnikih, kakršen je v alpskem območju Srednje Evrope, se je razvil le v zahodnem delu države, na območju Julijskih Alp, Karavank in Kamniških Alp. Zgornja gozdna meja sega tu od višine 1600 m do 1900 m. Strnjene pašne površine nad zgornjo gozdno mejo je malo - gozd prehaja neposredno v skalovje, zato je bila gozdna paša v borbeni coni gozda vedno prisotna. Paša nad zgornjo gozdno mejo je tudi edini možni način izkoriščanja teh površin.

Glede na nadmorsko višino ločimo v glavnem tri tipe pašnikov, ki skupaj omogočajo ustaljeni pašni sistem rabe.

Večina visokoplaninskih planinskih pašnikov se nahaja na položnejših legah moren, kjer plitva plast prsti (rendzine) omogoča razvoj skromne travne ruše. Zaradi velike množine padavin^{SO} v zimskem času. pogosti snežni plazovi, ki onemogočajo ponovno ogazditev (ROBIČ, 1984), učinkujejo pa tudi na nižje gozdne sestoje, v katerih se končno ustavijo. Pašna površina se tako širi v dolino, sestoji se redčijo, degradirajo. Z zmanjšanim sklepom gozdne združbe propadajo in se spreminjajo v štadijalne oblike, vedno z obilico zelnatih in travnih vrst, ki so pogoj za gozdno pašo.

Sistem planinske paše je z gozdno pašo vedno računal, ker je bil sklep sestojev v pašnem območju vedno redek.

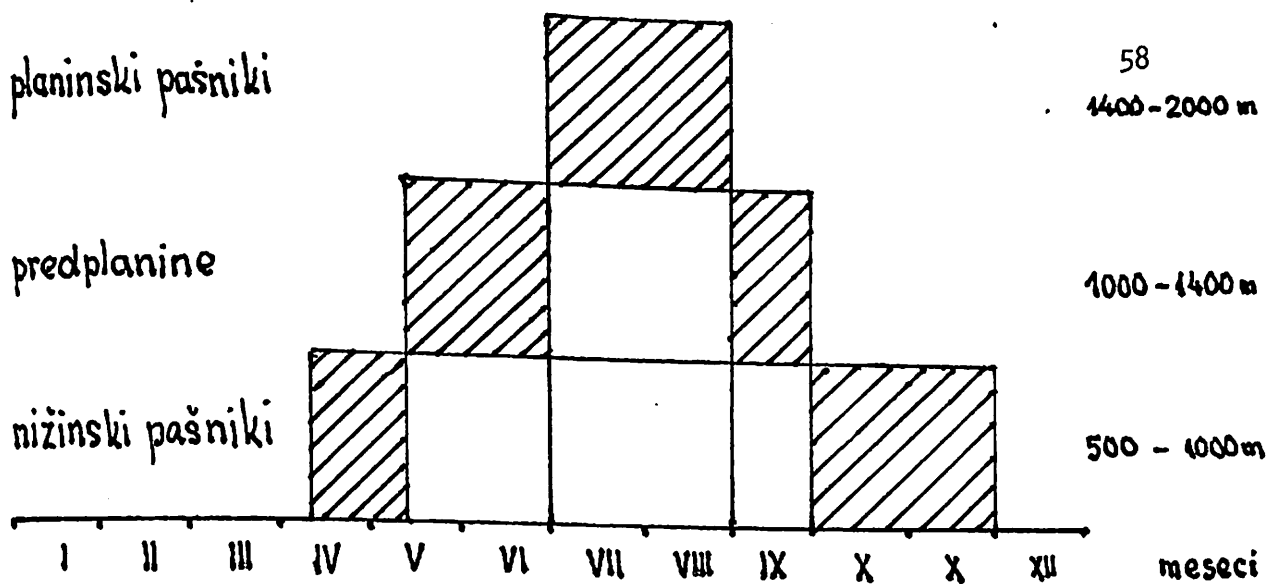
Srednjegorski pašniki (predplanine) z grmišči, čistinami, jasami, so v optimalni coni gozdov nastali z njihovim krčenjem. Listna in brstna hrana okoliških gozdov je spomladansko pašno dopolnilo, saj se ti pašniki uporabljajo zgodaj spomladi, ko je listje in brstje še nežno in hranilno (marca, aprila do septembra).

Nižinski pašniki, redko porasli z grmi ali posamičnim drevjem, se nahajajo v nižinah, v porečjih rek in potokov ali v depresijah. Namenjeni so zgodnjepomladanski paši, da se živali privadijo na zunajhlevske razmere in se učvrste, pa tudi za pašo v pozni jeseni. Zvečer se vračajo v hleve. Zaradi ugodnih rastnih razmer je produkcija velika. Košnja sena na njih omogoča preskrbo živine z voluminozno suho krmo tudi preko zime.

V alpskih predelih Slovenije vsi trije tipi pašnikov omogočajo svojevrsten sistem paše, ki ga lahko ponazorimo z grafikonom letnega pregona živine:

- najprej se prične pašna sezona v nižinskih pašnikih in na predplaninah (april, maj, začetek junija)
- iz predplanin odženejo živino v prave planine pretežno v juliju, avgustu, septembru
- ko se prične hladiti in pade prvi sneg se živina premakne spet nazaj v predplanine, cikel se ponavlja v obratni smeri do zime

Grafikon smo povzeli po Šumarski enciklopediji:

Gozdna paša je bila vedno vključena v vseh treh tipih pašnikov, zato je bila škoda v teh predelih vedno prisotna. Ob pregonu iz enega tipa pašnikov na drugi ali v hleve in napajališča tepta gozdna tla, in objeda mladje. Ker običajno pašniki niso oskrbovani, ne dajejo dovolj hrane, zato se živina prehranjuje ^{vsaj} dopolnilno tudi v gozdu.

Zaradi daljše pašne sezone, ugodnejših rastnih razmer in bližine narašča pomen nižinskih pašnikov, kjer le prirodne razmere to omogočajo. Nižinski pašniki odtehtajo vse zdravstvene in ostale (ekonomske) prednosti višinske paše, kar postane ob zadostnih pašnih površinah razlog več za njeno opustitev. Za višinsko pašo (obenem z gozdno) marsikje ni več stvarne, ne gospodarske potrebe. Vseeno pa se za njo še vedno ponekod najdejo potrebni argumenti na osnovi tradicije, pašnih "potreb" in potreb po hrani - siru, mleku, mesu - običajno na osnovi preživelih servitutnih srenjskih pravic. Oživljajo ideje o revitalizaciji že davno opuščeni planin in krčitvah večjih površin gozda z vrhunsko gozdno produkcijo in kvaliteto (Jelovica, Pokljuka, Pohorje), čeprav za takšno početje ni nobenih razumnih gospodarskih ali ekonomskih razlogov.

3.2 RAZŠIRJENOST GOZDNE PAŠE V SLOVENIJI

Prav gotovo se je v gozdovih Slovenije nekdanj paslo več, kot se pase živine danes. Tako se v centralnem in vzhodnem predelu danes skoraj ne pase več, medtem ko je bila nekdanj tudi tu paša bolj v navadi. Po podatkih ankete, ki smo jo v začetku letošnjega (1985) leta poslali gozdnim gospodarstvom po Sloveniji, imajo danes z gozdno pašo resnejše probleme le še v severozahodnem delu države in na Posočju. V posočju (SGG Tolmin) se pase drobnica, drugod (GG Bled, GG Kranj, GG Nazarje, GG Maribor) govedo. Po anketnih odgovorih občutnih težav z gozdno pašo sploh nimajo na območju severovzhodne Slovenije, na Krasu in visokem Krasu (GG Postojna), na Dolenjskem (GG Novo mesto).

Ne domišljamo si, da je prikazana površina absolutno natančna. Površina gozdov, v katerih se pase, je namreč ocenjena. Od poznavanja terena in od vestnosti anketiranca je bilo odvisno, kako natančen je njegov podatek. Kljub poizvedbam na terenu je torej lahko obseg gozdne paše večji ali manjši od prikazanega.

Sicer pa smo anketo poslali vsem gozdnim gospodarstvom po Sloveniji. Z anketo smo skušali hitro pridobiti približne podatke o obsegu gozdne paše in o intenzivnosti paše pri nas, o koncentraciji problematike in o razvojnih težnjah v prihodnje. Anketni list je v prilogi.

Odgovore smo prejeli od vseh gozdnih gospodarstev, razen od enega (GG Celje). Za območje tega gozdnega gospodarstva smo obseg pojava ocenili "na oko".

Anketirani so nas opozorili, da narašča obseg organizirane paše na skupnih (ograjenih) pašnikih, da pa zlasti pri

individualnih kmetih, ki se v pašne skupnosti ne žele organizirati, imteres za neorganizirano (tudi gozdno) pašo narašča. Takšna "divja" posamezna ali skupinska paša je namreč zastonj. Ker lastniki živine običajno niso znani, je takšno nenadzorovano pašo težko preganjati.

Ob nadaljnji skrbi za snovanje novih skupnih pašnikov se bo nevarnost in škodljivost paše v gozdu zmanjševala. Zlasti pa velja opozoriti na spremembo v miselnosti in pašnih navadah, ki se bodo sčasoma spremenile in nadomestile staro patriarhalno prakso gozdne paše.

OBSEG GOZDNE PAŠE V SLOVENIJI (ha)

Gozdno gospodarstvo	Zmerna	Srednja	Močna	Opomba
Kočevje	775	-	-	
Maribor	2300	4000	8600	
Postojna	-	-	-	Samo paš. skup.
Novo mesto	-	-	-	v ograj. pov.!
Nazarje	3000	-	-	Zelo točen prikazi!
Kranj	230	515	80	
Tolmin	6000	8000	4000	Ocena iz TT (ovce, koze)
Murska Sobota	-	-	-	
Sežana	-	-	-	Nekoč območna SIS razmej.
Slovenj Gradec	-	1000	0	Ocena iz kar. 5000
Bled	4600 2000	6100 2000	3170 500	Družb. gozdovi 55% pa zasebni
Celje		500		
KK Radgona	-	-	-	
Brežice	-	-	-	
Ljubljana	-	500	-	
ABC Pomurka	-	-	-	
S K U P A J	14.305	22.115	16.350	

SKUPNI PAŠNIKI IN PLANINE (STANJE V LETU 1981). OBMOČJA GOZDNE PAŠE.

POVRŠINSKI PRIKAZ OBMOČIJ Z
GOZDNO PAŠO

- gozdna paša prisotna
- gozdna paša z merna
- gozdna paša močna
- verjetna območja z
gozdno pašo v preteklosti

3.3 INTENZIVNOST PAŠE V GOZDU

V anketi smo skušali intenzivnost gozdne paše zajeti s tremi kategorijami intenzivnosti:

- močno prisotna
- srednje prisotna
- zaznavna (zmerna)

Anketirani so površino prisotnosti treh jakostnih skupin gozdne paše šrafirali na karto merila 1:50 000 in podatke prikazali tudi numerično.

Numerične izkaze površin smo zbrali v tabeli. Grafične prikaze gozdne paše smo strnili na pregledno karto gozdov Slovenije po varovalnem pomenu, ki jo je svoj čas za potrebe prostorskega planiranja na osnovi rastišč izdelal naš priznani fitocenolog dr. Živko Košir.

V tej karti je prikazan prostorski raspored gozdov po njihovem varovalnem pomenu, prikazane so tudi površine nad gornjo gozdno mejo. S prikazom gozdne paše na omenjeni predlogi smo skušali dokazati trditev, da se gozdna paša najintenzivneje pojavlja v območjih, kjer so ekološki sistemi že načeti in kjer je varovalna vloga gozda zato tem potrebnejša. Koincidenca obeh pojavov ni naključna. Skromne ekološke razmere po eni strani niso dopuščale drugačne (intenzivnejše) izrabe, po drugi strani pa je prav paša dodatno destruktivno vplivala na gozdne sisteme, na pozitivne razvojne težnje fitocenoz, na znižanje gornje gozdne meje, na pojav hudourniškega delovanja, na zakraševanje in podobno.

Jugozahodni del Slovenije (Kras), kjer je bila nekđaj paša močno razširjena, kljub nekaterim novejšim predlogom za njeno ponovno uvedbo ("neizkoriščene možnosti"), "zaradi požarne nevarnosti"), z gozdno pašo še ni občutno prizadet.

Večji razmah gozdne paše, zlasti drobnice, bi gotovo ponovno prizadel varovalno vlogo kraških gozdov, ki so komaj prekrili doslej gole kraške goličave s pionirsko vegetacijo.

Tudi v Posavju, kjer so še pred vojno precej pasli, gozdne paše ni. Sicer pa tudi reliefno ti strmi varovalni gozdovi za te namene niso primerni.

Po nekdanjih degradacijskih vplivih paše na okolje, opazajo s prenehanjem paše uspešno regeneracijo gozdov in ponovno ozelenitev okolja (PAPEŽ, 1984). Ob ponovnem oživljanju interesa za pašo, bi morali te pretekle izkušnje z degradacijo okolja in varovalno vlogo gozdov (kamor spadajo tudi odporne trave talnega sloja) močneje poudarjati, gozdno pašo v teh gozdovih pa odločno in dokončno odpraviti ne glede na njene trenutne koristi.

Pohorje je eden od najinteresantnejših pašnih predelov v Sloveniji. Paša v gozdovih je bila na Pohorju razvita že nekdaž. Izgleda, da gozdna paša tu med vsemi pašnimi možnostmi v Sloveniji zelo visoko kotira, čeprav ga sestavljajo kisle (silikatne) kamenine. Poleg Mežaklje, Jelovice in Pokljuke so na Pohorju najproduktivnejša slovenska gozdna zemljišča, ki so izpostavljena gozdni paši. Poleg gozdne paše je tu pritisk drugih koristnikov prostora izredno močan in nasilen (lov, turizem, zimski turizem), zato je tu tembolj potreben kritičen pristop do vseh načrtovanih pašniških ambicij (POTRČ, GV 1/1980).

Po anketnih odgovorih sodeč, je trenutno prizadetih z gozdno pašo okrog 50.000 ha, kar glede na celotno površi-

no gozdov (prek 1,000.000 ha) res ni veliko. V poprečju se pase v Sloveniji le na vsakem dvajsetem hektaru gozda. Gozdna paša pa ni enakomerno razporejena, škode nastopajo koncentrirano pretežno v severozahodnem delu, zato predstavlja gozdna paša v teh predelih resno in težko obremenitev gozdov. Že v letu 1983 je zato Gozdno gospodarstvo Bled za območje Jelovice naročilo študijo o odpravi gozdne paše. O problemih z drobnico v Posočju je pisal Papež (DELO, 1980), o resnih težavah na območju GG Kranj, Nazarje in Slovenj Gradec smo bili seznanjeni z osebnimi kontakti.

Koncentracija gozdne paše pa ni le teritorialna. V območjih omenjenih gozdnih gospodarstev in na Pohorju so predeli, kjer je gozdna paša stalno prisotna že več let vso pašno sezono, drugod se pojavlja le občasno. Podatki po gozdnih gospodarstvih, prikazani v tabeli, so dovolj zgovorni. Intenzivno se v slovenskih gozdovih pase na preko 16.000 ha gozdov, s srednjo intenzivnostjo na preko 22.000 ha in le na 14.000 ha je paša nemoteče prisotna.

3,4 PAŠA V GOZDU NI POTREBNA

Vprašanje v anketi se je glasilo: na kakšen način bi bilo po vašem mnenju problem paše v gozdu možno rešiti v skupno korist živinoreje, gozdarstva, lovstva in turizma. Anketni odgovori so bili skoraj v celoti enotni - z ograditvijo pašnih površin. Paša v gozdu po mnenju vseh anketiranih ni potrebna, ker so možnosti, da se gozdni paši izognemo (kljub nekaterim mnenjem, da škoda zaradi gozdne paše ni občutna). Kljub temu, da ograje predstavljajo oviro prostemu gibanju divjadi, tudi lovci zahtevajo ograjevanje pašnih površin.

Problem gozdne paše je rešljiv z ustanovitvijo skupnih pašnikov. Po mnenju nekaterih anketiranih gozdnih gospodarstev je to tudi edini način, s katerim se gozdna paša lahko nadomesti in prepove. Zaradi daljše pašne sezone, večje produkcije in manjših prevoznih stroškov, so zlasti primerni skupni pašniki v nižini, kjer je le na razpolago dovolj velika površina primernih (zasebnih ali družbenih) zemljišč.

Sicer pa je iz anketnih odgovorov razbrati, da so družbena in strokovna prizadevanja za snovanje skupnih pašnikov že rodila sadove. V kartah je bila prikazana situacija skupnih pašnikov na območjih gozdnih gospodarstev Bled, Kranj, Novo mesto, Postojna in Kočevje, Nazarje. V informacijah Kmetijskega inštituta * so naštetih skupni pašniki (in njihova površina) v tistih slovenskih občinah (27), kjer delujejo pašne skupnosti (222 leta 1982). Površina, na kateri gospodarijo pašne skupnosti že presega 30.000 ha združenih zemljišč in preko sezone prepasejo 11.225 GVŽ (12.339 govedi, 6936 drobnice in 143 konj).

---

* Skupni pašniki in planine v Sloveniji,
Prikazi in informacije KIS, Ljubljana, 1984

Gozdna paša pa ni potrebna tudi iz drugih razlogov. Predvsem so to dovolj velike travne površine, kjer lahko preredimo celo precej večjo govejo čredo kot jo redimo sedaj (KOROŠEC, 1984). Predvsem pa si prizadevajmo ohraniti dober gozd in dober pašnik, s katerega si živina ne bo niti želela v gozd na pašo, saj bo na takšnem pašniku dovolj kvalitetne paše.

3,5 PAŠA V GOZDU NI GOSPODARNA

Čeprav so nekateri mnenja, da paša v gozdu ni škodljiva, da ima celo pozitivne učinke pri uničevanju gozdnega plevela in s tem pri pomlajevanju, da zavira nastanek in širjenje gozdnih požarov, ostajamo pri trdnem prepričanju, da ima paša v gozdu več škodljivih kot koristnih učinkov. Gotovo bi se gozd prav tako učinkovito pomlajeval, če gozdne paše ne bi bilo. Za preprečevanje gozdnih požarov je poznanih precej učinkovitih gojitvenih in tehničnih ukrepov. Prevladuje prepričanje, da so tudi protipožarno najučinkovitejši naravni bioekosistemi, kakršnih tudi na najbolj občutljivejših kraških področjih n^e manjka. Usluga gozdne paše je proti škodam v gozdu torej malenkostna gospodarska prednost.

Glede živinorejsko-gospodarskih prednosti gozdne paše pred pašo na mejnih pašnikih verjetno ne bi našli nobenih prepričljivih dokazov. Paša v gozdu je tem manj interesantna, čim redkejši so sestoji, ker se le v takšnih sestojih prične pojavljati pašno rastlinje in trave.

V gozdovih, kjer so krošnje strnjene, izgine tudi pritalna osnova gozdne paše. Strnjen sklep je za intenzivno gozdno proizvodnjo nujen, ker so le takšni sestoji polno produktivni. V takšnih sestojih pa tudi živinorejci ne morejo pričakovati večjih rezultatov prireje, saj je paše malo in še ta je nekakovostna.

Prireja se tako spreminja v negativo, kar gotovo ni gospodarno. Ob tem naj spomnim na odločne zahteve nekaterih živinorejcev, ki bi z argumentom povečane prireje mesa in mleka želeli gozdno površino krčiti v pašnike. Pri današnjih cenovnih razmerjih je donosnost gozda - če ta v polni meri

izkorišča proizvodne potencialne rastišč - precej višja kot donosnost melioriranega pašnika, ki bi bil osnovan na tem zemljišču.

Z delno redukcijo drevja na gozdni površini, tekoči prirastek sestojev in izkoriščenost proizvodnih potencialov precej upade. Obenem pa se uporabnost takšnega gozda za pašo ne poveča v tolikšni meri, da bi tak "pašni gozd" nadomestil izgubo lesne substance, kot smo prikazali v tabeli, upade pašna vrednost.

3.6 RAZVOJNE ŠTUDIJE, KI VKLJUČUJEJO PREHRANO ŽIVINE S PAŠO V GOZDU

V letu 1984 je Zavod za urbanizem Titovo Velenje izdelal "študijo za ureditev pašnega kompleksa osrednjega dela Pohorja" (naročnik Samoupravni sklad za intervencije v kmetijstvu, Sob Slovenske Konjice). V študiji je bila predvidena gozdna paša na 1.400 ha osrednjega dela pohorskih gozdov.

V anketi smo zato zastavili vprašanje, ali se podobni projekti, ki bi vključevali gozdno pašo, pripravljajo tudi drugod.

Iz anketnih odgovorov ni mogoče razbrati, da bi bila tudi pri njih gozdna paša načrtovana kot element prehrane živine. Seveda je dopustiti možnost, da takšni projekti obstajajo, a gozdarji zanje (še) ne vedo.

Zakaj je omenjena študija naletela na tako splošen odpor gozdarjev? Kljub temu, da se sestavljalci študije zavedajo, da so te površine zajete v gozdnogospodarske in lovske načrte in s katerimi gozdnogospodarske in lovske organizacije že desetletja načrtno gospodarijo, se "živinorejci ne morejo odreči gozdne paše, katero že sto in stoletja koristijo na tem predelu Pohorja". S svojimi načrti niti ne morejo seznaniti gozdarstva, ki mu je družba zaupala upravljanje z gozdovi, ki naj optimalno in trajno funkcionirajo. Ne da bi kdo koga kaj vprašal oziroma, da bi se samoupravno sporazumevali ali družbeno dogovarjali, soočali argumente, se odloča o neodgovornem odnosu do obče in nenadomestljive dobrine - pohorskih gozdov.

Za usodo Pohorja niso zaskrbljeni samo gozdarji in lesarji; turistični, športni, rekreacijski, urbanistični in živinorejski interesi skrbe lovce, ekologe, varstvenike, hudourničarje, osveščene turistične delavce in planince (POTRČ, GV 1/1980), zato ni naključje, da je bila leta 1979 ustanovljena pri Občinski zvezi SZDL Maribor "Sekcija za zaščito Pohorja", ki naj na široko odpre razpravo o zaščiti zdravega gozdnega okolja. Splet različnih interesov na tem majhnem delu slovenske zemlje zahteva interdisciplinarni strokovni študij, ki naj kompleksno in temeljito ovrednoti smotrnost takšnih ali drugačnih posegov v ta biser slovenskih gozdov za daljše prihodnje obdobje. Nihče si namreč v naši socialistični samoupravni družbi ne more lastiti pravice, da bi nepretehtano "ad hoc" odločal o usodi dobrine splošnega družbenega pomena, kot je naš slovenski gozd. O tem lepo piše v slovenski ustavi v členih 102, 103 in 104, še posebno varstvo pa daje gozdu Zakon o gozdovih.

Gozdno gospodarstvo Maribor je proučilo elaborat o gozdni paši na Pohorju in se z rešitvami ne strinja. To oceno je posredovalo tudi na SO Slovenske Konjice, ki je pobudnik gozdne paše na Pohorju.

Strokovna ocena, ki jo je posredoval GG Maribor Kmetijskemu zavodu Maribor je bila negativna in odklonilna. Mnenje Republiškega centra za pospeševanje kmetijstva pri Zadržni zvezi Slovenije v zvezi s tehnologijo v študiji velenjskega urbanističnega zavoda je v celoti odklonilno. Obenem opozarja na pogoje, ki jih mora izpolnjevati investicijski program za ureditev pašnika, ki ga je razpisala Kmetijska zemljiška skupnost Slovenije v natečaju, objavljenem v Uradnem listu SRS št. 7/84, ki med drugim zahteva intenzivno rejo živinena ograjenih pašnih površinah.

Podobno je mnenje, ki ga je Republiški komite za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano posredoval o velenjski študiji - z intenziviranjem pašnih površin naj se zagotovi večje pridelke krme; z gospodarnejšo in ekonomičnejšo rejo lahko omogočimo rejo tolikim živalim, da se gozdna paša brez škode v celoti izloči.

O samih "dognanjih" študije, šopasti zarasti, ki naj bi bila posebnost pohorskih gozdov in veliki količini jas v gozdovih, ki naj bi dokazovale prapočelo "pašnega gozda" in ki naj ta ekstenzivni način reje opravičujejo tudi v prihodnje, ne bi izgubljali veliko besed. Podoben razvoj gozda je namreč opaziti tudi drugod in je gozdarjem dobro poznan. Zanesljivo pa lahko trdimo, da narava teh gozdnih jas ni namenila gozdni paši. Gozdne ceste, ki jih grade gozdarji in "nič ne stanejo" prav gotovo niso bile zgrajene za gozdne "kavboje", ki naj zganjajo goveje črede tja, kjer je gozdna paša sočnejša in okusnejša. Kaj pomeni "obtežba" 0,20 živali na 1 ha gozda drugega kot ekstenzivno-živinorejo, preganjanje živali po gozdu in dvomljivo prirejo poprečno 0,50 kg dnevnega prirasta na glavo, ki ga predvideva študija in ki je ključna postavka v ekonomskem računu poslovanja?

Že doslej so strokovnjaki GG Maribor opažali škodljive posledice gozdne paše na drevju, mladju in gozdnih tleh, poškodovane brežine cest, nemir divjadi, popasene gojene travnike za divjad, s katerimi žele gozdarji odvrniti divjad od škod v gozdu in podobno. Govedo in divjad se v gozdu izključujeta, zato se lovci prisotnosti gozvedi v gozdu upirajo. Zahtevajo ograjene pašnike, kakršni so bili izključno na Pohorju tudi nekdanj (AJDIČ, GV 2/1985).

Mnenje Matjaža Ježa, konservatorja narave z regionalnega zavoda za zaščito naravne in kulturne dediščine v Mariboru je, da sodi govedo in ovce na Pohorje, vendar izključno na

pašnike, ne pa v gozd. Tudi na pašnikih je treba paziti na skladnost med pašnimi možnostmi in številom pasočje se živine (GV 2/1985).

Vsak prostor ima svoj namen in zmogljivosti, če tega preprostega spoznanja ne upoštevamo, ne more nastati ničesar drugega kot škoda.

Če povzamemo mnenja v anketi, si gozdarji in lovci takšnih tendenc, ne takšnih študij ne želimo. K sreči se doslej izven območja občine Slovenske Konjice še niso pojavile. Upamo, da bomo gozdarji v prihodnje lahko sodelovali pri kreiranju naprednejših živinorejskih ambicij, pri načrtovanju smotrnejše izrabe naravnih danosti prostora - ki so omejitveni faktor gozdarske in kmetijske (živinorejske) proizvodnje. Obe panogi sta dolžni gospodariti tako, da svoje proizvodne cilje omeje na trajnost gospodarjenja z našo nezamenljivo naravno dobrino - s plodno zemljo. Za to, da bi nam narava dala več pa ne potrebujemo "goveje vojne" temveč znanje, prizadevnost, (lastna) vlaganja, zlasti pa pameten dogovor o skupnih interesih in nalogah za celovit in usklajen razvoj.

IV. DEL

DOLGOROČNE PERSPEKTIVE PROSTORSKEGA

RAZVOJA OSNOVNIH GOSPODARSKIH DEJAVNOSTI

4.1 GOZDARSTVO IN NJEGOVI ORIJENTACIJSKI CILJI V PROSTORU

Prirodne razmere omogočajo gozdarstvu njegovo osnovno dejavnost na preko 50% vse slovenske površine. Nekateri občutljivi dejavniki okolja narekujejo določene smernice in omejitve pri gospodarjenju z njimi, če naj gozdovi trajno ohranjajo svoje lesno-proizvodne in okoljetvorne funkcije.

Dolgoročna naravnost gospodarjenja z gozdom je čimvečja trajna proizvodnja kvalitetnega lesa in hkrati jačanje lesnoproizvodnih in okoljetvornih funkcij gozda. Zaradi zmanjševanja gozdnih površin (elektrovođi, urbanizacije, potreb kmetijstva, turizma, prometa...), gozdnih ujm, bolezni in požarov, zaradi umiranja gozdov, so ti dolgoročno naravnani cilji vse bolj ogroženi. Pesimizem veje tudi iz programa razvoja Slovenije do leta 2000. Gozdarstvo predvideva minimalno povečanje etata in sečenj, če naj še naprej funkcionirajo kot pomemben družbeni in infrastrukturni dejavnik. Z družbenim razvojem postajajo družbene vezi z naravnim prostorom vse bolj intenzivne in vsestranske, zato so tudi naloge gozda in gozdnega gospodarjenja usmerjene v celovito zadovoljevanje družbenih potreb in bioekološko stabilnost v gozdnem prostoru, pa tudi pogoj za skladnost našega celotnega družbenoekonomskega razvoja.

Vseh gozdnogospodarskih in ostalih opredeljenih nalog ne bo možno uresničiti brez intenzivnega gospodarjenja z gozdovi na osnovi dolgoročno zastavljenih proizvodnih, okoljetvornih in kulturno pogojenih ciljev.

Proizvodni cilji ostajajo slejkoprej poglobitni imperativ gozdarstva. Zahteve po (kvalitetni) lesni surovini bodo

verjetno s slabšanjem našega ekonomskega položaja vse večje in za gozdarstvo vse težje (in dražje) uresničljivi.

Izredni proizvodni napor gozdarstva pa ne bodo edini problem prihodnjega gospodarjenja z gozdovi. Že doslej so bile splošnokoristne funkcije gozdov že marsikje pomembnejše od lesnoproizvodnih.

Ciljna usmeritev za večnamensko gozdno gospodarjenje zahteva novo, kvalitetnejšo vsebino in sestavlja uredljivo celoto, ki je harmonično in hkratno uresničljiva v proizvodnem procesu. Takšna zasnova gospodarjenja bo nujno zadevala ne le na probleme gozdnega, temveč tudi lovskega, kmetijskega, turistično-rekreativnega gospodarstva. Pri tem bo potrebno posamezne interese usklajevati z vnaprej postavljenim dolgoročno zastavljenim ciljem - optimalna zadovoljitev vsestranskih družbenih potreb v predvideni prihodnosti (2000).

Pri usklajevanju gozdarskih in pašniških interesov bi morali upoštevati tale osnovna izhodišča:

- prostorskobiološki in ekonomski problem pašništva je treba reševati celovito, tj. v okviru našega celotnega naravnega prostora, najmanj pa občin in regij in mora zajemati gozdno, kmetijsko, lovno gospodarstvo, rekreativno dejavnost, turizem in vodno gospodarstvo ob upoštevanju naravovarstvenih in drugih okoljetvornih funkcij gozda
- osnovna razmejitev med gozdno in kmetijsko površino je dana z gozdno gospodarskimi načrti, ki upoštevajo zakonska določila in dosedanja strokovna prizadevanja na tem področju, pa tudi objektivne naravne razmere ob času urejanja gozdov

- divjad je večinoma naravni sestavni del gozdnega biotopa, njeno številčno stanje mora biti prilagojeno prehranskim, prostorskim in drugim možnostim za svoj razvoj, divjad in živina se v gozdu izključujeta
- družbena skrb za smotrno gospodarjenje s plodnimi zemljišči je opredeljena v prostorskih delih družbenih planov, kjer so na osnovi družbeno in strokovno verificiranih izhodišč zemljišča opredeljena za ta ali oni namen.
- splošnodružbeni interes je, da pred spremembo namembnosti opredeljenega prostora ne okrnimo okoljetvornih funkcij gozdov, zlasti pa da optimalno izrabimo že obstoječe kmetijske in pašniške površine v hribovitih in nižinskih predelih.

Vsaka nova aktivnost v prostoru prinaša nove vplive na naravne danosti. Zato bo pri načrtovanju teh aktivnosti nujno tvorno sodelovanje primernih gospodarskih dejavnosti. Vse odločitve o spremenjenih naravnih razmerah se lahko sprejmejo le na osnovi podrobnih analiz vplivov na kompleksni rastlinski in živalski biotop - na ohranjeni naravni slovenski gozd. Šele po takšnih korenitih analizah načrtovanih sprememb je možna realna presoja resničnih celostnih potreb družbe v prihodnosti.

4,2 POMEN KMETIJSTVA V SLOVENSKEM PROSTORU IN NJEGOVE PRIHODNJE USMERITVE

Pred kmetijstvom so v perspektivi precejšnje proizvodne naloge. V Sloveniji naj bi se povečalo število prebivalstva od 1,891.864 (leta 1981) na nekaj več kot 2,000.000. Za njegovo prehrano naj bi četrtno orne zemlje namenili pridelovanju krušnih žit (planirane potrebe 120 kg letno na prebivalca), polovico na koruzo, vrtnine in industrijske rastline, preostalo četrtno za dopolnilno krmo proizvodnjo in potrebno kolobarjenje (FERČEJ, 1983). Ves travni in pašni svet bo namenjen prehrani govedi in ovac, saj Slovenija doslej (1979) ni mogla zadovoljiti svojih potreb po govedini, pač pa je pridelala dovolj mleka.

Po "Analizi razvojnih možnosti razvoja kmetijstva do leta 2000 naj bi bil stalež govedi 770.000 glav, od tega 300.000 krav oziroma 200.000 krav mlekaric. Na leto bi odkupili 680.000.000 litrov mleka in priredili 74.000 ton mesa. 100.000 ha najboljšega travinja bo namenjeno mlečni proizvodnji, 100.000 ha plemenskim telicam za obnovo staleža, za prodajo in za meso mlade živine, ostalo za rejo mesnih govedí, za pašo konj in drobnice (FERČEJ, 1983).

Mlečni živini bodo namenjene najboljše površine, kjer bi morali pridelati 75.000 kg kakovostne suhe krme na 1 ha (1982 le 34.100 kg), ali vsaj dvakrat več kot je dosedanje poprečje. Z dodatki močnih krmil (600 kg na kravo) bi pridelali 5.000 kg mleka letno na kravo. Obremenitev najboljšega travinja ne bi presegla 2 GVŽ/ha.

Za obnovo staleža bo potrebno rediti 100.000 plemenskih telic na skromnejšem travinju in na planinah (FERČEJ, 1983).

Obremenitev za planiranih 100.000 ha torej ne presega 1 GVŽ/ha. Enaka obremenitev je verjetno predvidena tudi za mesno govedo.

Če upoštevamo, da je po nekaterih ocenah obremenitev 1 ha travinja možno povečati na 2 ali 3 GVŽ/ha in več, tudi planirana obremenitev v naslednjem obdobju ni pretirana. Prehrana bodoče goveje črede je torej možna in mogoča (ne da bi posegali v gozd) z intenziviranjem pridelovanja na obstoječih travnih površinah in z intenzivnejšo izrabo teh površin. S poskusi so dokazali, da na zanemarjenih pašnikih pridelamo 13 dt, na urejenih 50-80 dt, na intenzivnih dolinskih pašnikih tudi 100-150 dt sena na 1 ha, če pašo prilagodimo polni zmogljivosti negovane travne ruše (KOROŠEC, 1984). Dosedanji skromni pridelek travinja lahko povečamo za 3 do 6 krat.

Ob takšnih možnostih je realno pričakovati 85%-no samoprekrbo s hrano, na obstoječih površinah bi ob zadostnih vlaganjih pridelali še več. Ob tem je odveč poudarjati, da z gozdno pašo ne moremo in ne smemo načrtovati reševanja problematike slovenskega kmetijstva.

Osnovna izhodišča, ki bi jih morala upoštevati kmetijska stroka v odnosu do drugih (primarnih) interesov bi bila v glavnem tale:

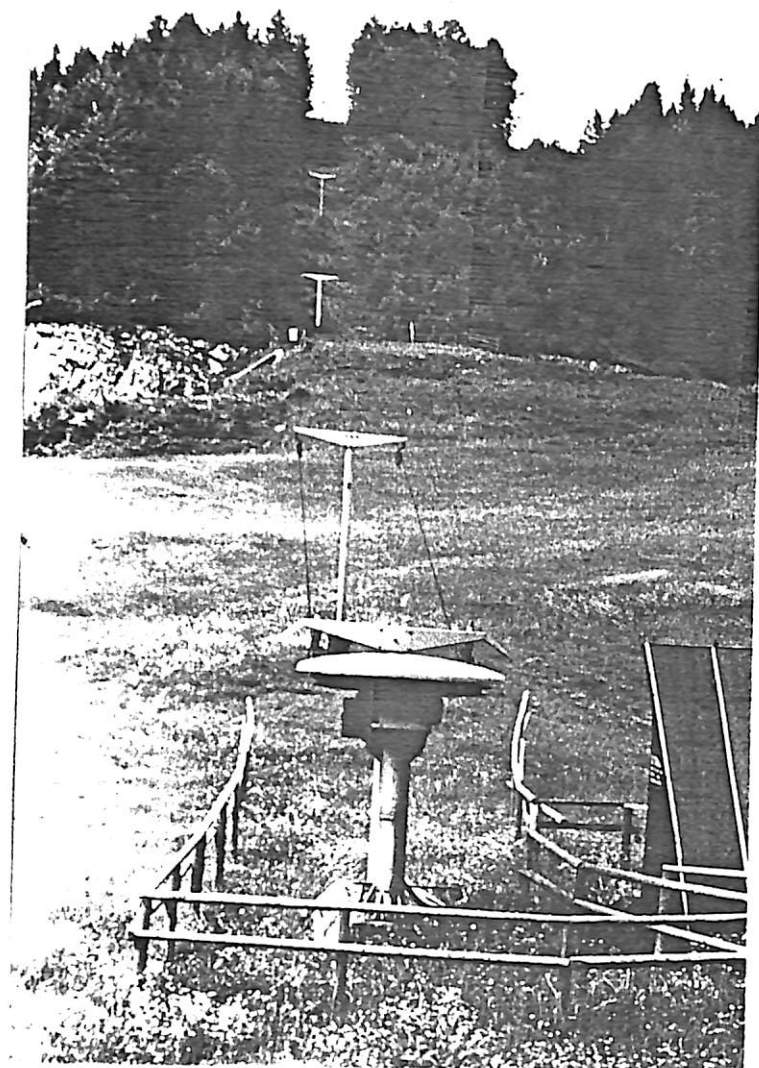
- v globalu obstoječe kmetijske površine za sedanje in bodoče potrebe po hrani v celoti zadoščajo
- brez intenzivnejše izrabe kmetijskih površin, upoštevavanja dosežkov agronomskih znanosti in tehnologije obstoječih kmetijskih potencialov ne bo mogoče v celoti izkoristiti, saj so doslej izkoriščene okrog 1/3.

- z ekstenzivno gozdno pašo ni mogoče nadomestiti nujnih naporov na lastnih kmetijskih površinah za večjo izrabo skritih potencialov
- dober gozd in dober pašnik morata biti vodilna cilja in stični interes obeh gospodarskih panog, ki jima je zaupana skrb nad pretežno površino slovenskega prostora
- tudi kmetijsko panogo zavezuje obveznost trajnega dobrega gospodarjenja z neponovljivo narodno dobrino - plodno zemljo, varovanje naravnega okolja in ekoloških sistemov tudi zanamcem
- pot do večje kmetijske proizvodnje ni le strokovni temveč tudi ekonomski, politični in družbeni problem.
- z družbeno zavestjo o nujnosti varovanja vsaj najboljših kmetijskih zemljišč narašča tudi potreba po varovanju manj kakovostnih kmetijskih zemljišč in po njihovi smotrni rabi, kar bi omogočilo skladen prostorski razvoj kmetijstva in gozdarstva, onemogočilo prehajanje plodne zemlje v gozd in divjanje krajine.

4.3 OSTALE DEJAVNOSTI V PROSTORU IN PRIHODNJE TENDENCE

Značilno za gospodarsko-družbeni razvoj zadnjih desetletij je povečano zanimanje za še nedotaknjeni primarni prostor, kamor se vse več delovnih ljudi zateka po sprostitvev. V gozdove smo speljali ceste, jih približali obiskovalcem, zgradili počitniške domove, vpeljali zimski turizem. Posegamo tudi v doslej ohranjeni prostor nad gornjo gozdno mejo. Vse več je interesentov, ki bi v gozdnem in kmetijskem prostoru radi realizirali svoje dejavnosti. Tradicionalna prisotnost zgolj gozdarjev in kmétijcev se umika široki paleti drugih gospodarskih, športnih, turističnih dejavnosti, ki prosto razpolagajo s tem naravnim bogastvom, ne oziraje se na strokovno mnenje prizadetih, na ekološke posledice, na končni izgled in celotni smisel posegov. Koliko težkó popravljivih ran je bilo tako že prizadetih gozdu!

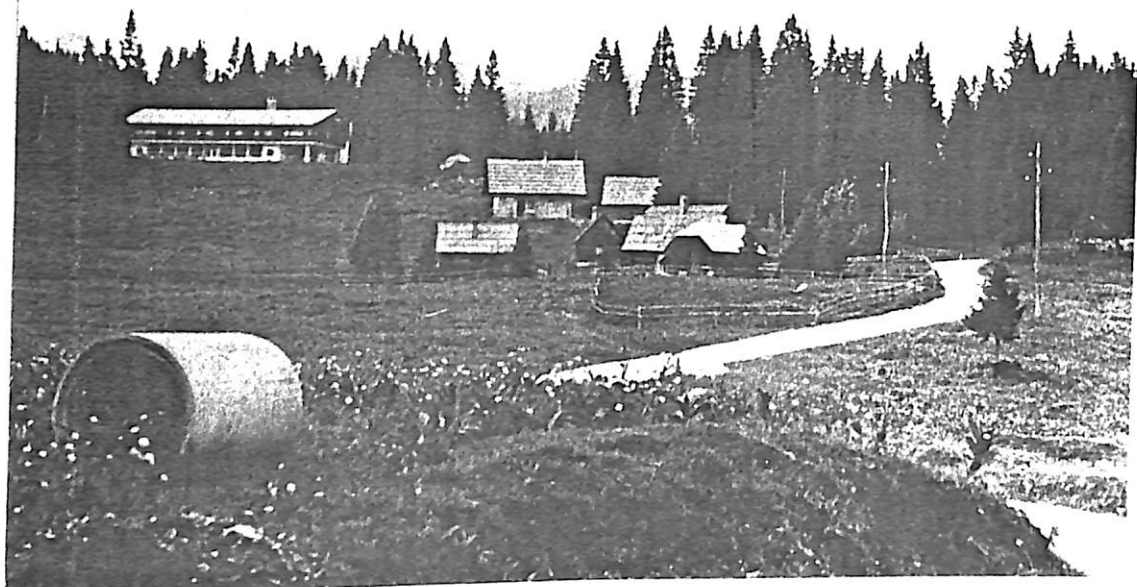
Edvard Karđelj je zapisal - Človek, ki ne vzdržuje ravnotežja v naravi izgubi ravnotežje v sebi! Vsi smo odvisni od krutega dejstva, da naravne dobrine niso neuničljive, da je gozd in travnik dobrina, ki jo lahko nespametno izgubimo za večno, da smo od narave odvisni in od nje živimo, torej zasluži naš korekten in pravičen odnos do nje.

Civilizacija požira
vse več plodnih
(gozdnih in trav-
niških) površin.

Slika 21. Vlečnica
na Zatrnik.

Slika 22. Počitniški
kompleks na Pokljuki.

ZAKLJUČEK

Gozdna paša, ki postaja v zadnjih letih spet aktualna, je brez dvoma odraz preživelega živinorejskega koncepta in tradicije. Sodobna napredna pašna tehnologija temelji na intenzivnejši izrabi pašnih in travnih površin, za katere pa doslej nismo dovolj skrbeli, gnojili, vzdrževali travne ruše, zato so opustele in se zaraščajo. Napredni principi pašništva in živinoreje, ki naj v čimvečji meri prehrani Slovenijo z domačo hrano, veliki napori gozdarstva, da v čimvečji meri preskrbi slovensko lesno in celuložno industrijo s potrebno surovino narekujejo smotrno izrabo omejene, a nenadomestljive naravne dobrine - plodne zemlje. Dober pašnik in dober gozd je torej naš obči interes, saj samo v takšni obliki lahko zemlja trajno največ da, tako v proizvodnem kot neproizvodnem smislu. Gozdna paša je torej iz narodnogospodarskega, ekonomskega, racionalnega in naprednega stališča nezakonita, škodljiva in nesprejemljiva, glede na razpoložljive kmetijske površine pa razsipniška in nepotrebna. Morda jo je v ožjem lokalnem okviru še možno opravičiti, nikakor pa to ne velja za področje občine, regije ali celotne Slovenije, ki je po travnih površinah med najbogatejšimi v Evropi, zaradi nesmotrne rabe pa se nam več kot tretjina kmetijske zemlje zarašča z grmovjem. Boljša, smotrnejša in intenzivnejša izraba kmetijskih površin lahko da gospodarnejše in hitrejše učinke kot še tako obširna gozdna paša, ki je poleg tega za gozd škodljiva, neuvidevna in protinaravna. Že izkrčene travne in pašne površine popolnoma zadostujejo ne le za pridelavo zadostnih količin mleka in mesa, temveč bi na njih lahko proizvajali tudi viške, če bi si znali prirejo boljše organizirati.

Varovanje nezmanjšane proizvodne sposobnosti tal in njihovih trajnih proizvodnih potencialov, ki smo jih dolžni v čimvečji meri izkoriščati, nam narekujejo ločeno gospodarjenje na kmetijskih in gozdnih površinah. Razen skupnih plodnih tal se tehnologija njihovega izkoriščanja v tolikšni meri razlikuje, da skupno gospodarjenje ni mogoče, oziroma je bilo še vedno v škodo gozdarstvu. Gozdarstvo je sicer pripravljeno na usklajeno gospodarjenje v prostoru, na žrtvovanje manjših površin gozda zaradi smotrnejše kmetijske izrabe, prirodne osnove Slovenije pa večjih korektur gozdne površine ne dopuščajo. Skupno z živinorejo lahko gozdarstvo načrtuje gospodarjenje s prostorom, samo gospodarjenje pa mora biti ločeno.

Gospodarski, kulturni in biološki pomen gozdov je širši od vloge pašnikov, ki so marsikje odvisni od zaščite gozda. Gozd je posebno potreben v borbenem pasu ob gornji gozdni meji, kjer je njegov varovalni pomen izrazito poudarjen, to pa so prav predeli (SZ), ki so tradicionalno navezani na gozdno pašo. Paša je posebej zanimiva v pomlajenem gozdu in v sestojih, kjer se sklep iz drugih razlogov trga, t.j. v kritičnih razvojnih fazah, ko je na razne destruktivne vplive najbolj občutljiv, zato je gozdna paša za ohranitev stabilnih gozdnih sistemov še toliko nevarnejša.

LITERATURA

1. ABETZ, K.:
Bauerliche Waldwirtschaft. Dargestellt an den Verhältnissen in Baden.
Hamburg, Berlin, Paul Parec, 1966
2. AHAČIČ, J.:
Pomen tradicije za naše gozdarstvo. Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu. Gozdarski študijski dnevi 1985, Ljubljana, 1985
3. ANKO, B.:
Ekološki pogled na krajino. Proteus, Ljubljana, 46 (1984), 6
4. ARIH, A.:
Urejanje planinskih pašnikov v sklopu gozdov. Prispevek za kmetijske nasvete RTV Ljubljana, Ljubljana, 1976
5. *
Aneks k samoupravnemu sporazumu o temeljih plana SIS za gozdarstvo SRS za obdobje 1981-85, Gozdarski vestnik, Ljubljana, 1982, 0
6. AZAROV, E.:
Ocena možnosti širjenja pašniških površin na Jelovici.
Raziskovalna naloga, Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo, Ljubljana, 1984
7. BEBEL, ULRICH:
Humusmorphologische Untersuchungen in Nadelholzbeständen mit Wuchsstörungen. Mitt. des Vereins für Forstliche Standortskunde und Forstpflanzenzüchtung, 1981, 29, s 7-20 (Analiza degradacije tal zaradi paše).

8. BELTRAM,V.: Koze in kraške goličave.
Proteus, Ljubljana, 1946/47
9. BELTRAM,V.: Samo pogozdovanje ne zadostuje za obnovo
gozda na Krasu.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1952, s.252
10. BELTRAM,V.: Ugotovitve in zaključki (Strokovni posvet
kraških gozdarjev v Sežani).
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1954, s.340
11. BELTRAM,V.: Planinsko gospodarstvo.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1955, s.288
12. BELTRAM,V., KLANJŠČEK,V.: Preveliki broj koza - velika šteta
u šumarstvu.
Šumarski list, Zagreb, 1947
13. BERTONCELJ,M.: O planšarstvu in gozdi paši.
Sodobno kmetijstvo, 16, (1983), 1
14. BENEDIČIČ,V.: Koliko časa bomo še pasli živino po gozdo-
vih.
Glas Gorenjske 1/1, 1956
15. BENEDIČIČ,V.: Razmejitev gozdnih in kmetijskih površin.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1953, s.199
16. BENEDIČIČ,V., ŠUŠTERŠIČ,M.: Razvrščanje zemljišč po njih
proizvodnih sposobnostih in pogojih za
načrtno ureditev gospodarstva.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1950, s.33
17. BRINAR,M.: Možnosti za pridelovanje krme v Sloveniji.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1953, s.196

18. BOSCH, CH.: Die sterbenden Wälder.
München, Verlag C.H.Beck, 1983, s.159
19. C.N.: H gozdnemu vprašanju.
Slovenec, Ljubljana, 43 (21.2.1919), 6
20. CIGLAR, M.: O zaščitni nalogi gozdvov.
Naši razgledi, Ljubljana, 1963
21. ČOKL, M.: Raziskovalne ploskve na Jelovici,
elaborat, IGLG, 1961
22. DETELA, O.: Planine v Bohinju in okolici Bleda.
Gozdarstvo v Sloveniji, Ljubljana, 1923
23. * Dogovor o enotni politiki in ukrepih
pospeševanja proizvodnje hrane v letu
1983, Uradni list SRS, 9/1983
24. * Dogovor o temeljnih družbenega plana SRS
za obdobje 1976-80, Uradni list SRS
24/1976
25. * Ekonomska analiza Bohinjskega kota in
predlogi za razvoj živinoreje ter načrtno
ureditev planinskega gospodarstva.
Glavna uprava LRS, Ljubljana, 1951
26. DONAUBAUER, E.: Die Forstschäden im Wandel der Zeit.
Cbl.res.Forstwes., Wien, 1983, 2-3, s.120-132
27. FAJDIGA, G.: Vpliv naravnih in človeških dejavnikov
pri pašnokosni rabi absolutnega travinja.
Zbornik BF, 5, Travništvo
28. FERČEJ, J.: Pašna reja govedi za meso,
Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 4

29. FERČEJ, J.: Uvajanje intenzivne rabe travinja v hribovitem svetu.
Sodobno kmetijstvo 2, 1985
30. FERČEJ, J.: Rajonizacija v govedereji.
Sodobno kmetijstvo, 13, 1980, 3
31. FERČEJ, J.: Živinoreja v kmetijskem prostoru Slovenije, Zbornik BF, Kmetijstvo, 7, 1983
32. GABROVŠEK, E.: Predpisi o gozdovih, Ur. list SRS, Ljubljana 1966, 1967, 1970
33. GAJIĆ, R.: Umik s planin, Komunist, 10, 11, 1961
34. GLIHA, S.: Demografske determinante kmetijskega prebivalstva.
Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 12
35. GLIHA, S.: Le še 9,1% kmetov.
Sodobno kmetijstvo, 1983, 3
36. GLIHA, S.: Razvojne možnosti živinoreje.
Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 7-8
37. GOLOB, R.: Ekonomičnost gozdne paše na Pokljuki in severnih bohinjskih planinah.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1960, s. 65
38. GORŠIČ, F.: Poraba delovnega časa in energije pri paši. Znanost in praksa v govedoreji, 7. zvezek, Ljubljana, 1983
39. * Gozdarstvo v Sloveniji, Ljubljana, 1923

40. * Gozdovi na Slovenskem, Ljubljana, 1975
41. * Gradivo za 7 letni perspektivni program razvoja gozdarstva 1964-70.
Ljubljana, 1963
42. GRANDA, S.: Kratek prerez zgodovine gozda in gozdarstva na Slovenskem. Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu. Gozdarski študijski dnevi 1985, Ljubljana, 1985
43. GRUMEK, V., REDNAK, M.: Proizvodne usmeritve hribovskih kmetij. Posvet "Hribovsko kmetijstvo na Gorenjskem", 14. aprila 1982, ciklostil
44. GUNDERMANN, E., PLOCHMANN, R.: Die Waldweide als forstpolitisches Problem in Bergwald.
Forstw. Cbl. 104, 1985, H. 2, 146-154
45. GUZELJ, I.: . Navčki za Pohorske gozdove, Delo, Ljubljana, 26, 240, str. 21
46. HOČEVAR, J.: Gozdna paša na Gorenjskem..
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1953, s. 207
47. HORVAT, J.: Biljne zadruge planinskih pašnjaka.
Šumarski priručnik II., Zagreb, 1946
48. HORVAT, J.: Biološki odnosi između šume i planinskih pašnjaka, Šumarstvo, Beograd 3, 1949
49. * Još jednom o štetnosti koza u šumama.
Šumarski List, 1985, br. 1-2, str. 63
50. JURKOVIČ, J.: Konjereja. Knjižica za pospeševanje kmetijstva, Ljubljana, 1984

51. JUVAN, J.: Nekaj o gozdovih v Zgornjesavski dolini. Preseki, 1968
52. KALAN, J.: Prirodne danosti rastišč in vloga gozdarstva na Menini. Ljubljana, 1981
53. KINDLER, V.: Usklajevanje gozdarstva in pašništva na Krasu. Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1956, s.288
54. KMECL, M.: Ne kliči vraga... Gozdarski Vestnik, 38, 1980, št.3, str.150-151, (Problem kozjereje)
55. KOCJAN, S.: Dedovanje kmetijskih zemljišč in kmetij. Uradni list SRS, Ljubljana, 1973
56. KOCJAN, S.: Kmetijska zemljiška politika. Naši razgledi, 7, 1975
57. KOCJANČIČ, D.: Neobdelana zemljišča v Sloveniji. Sodobno kmetijstvo, 3, 1983
58. KOROŠEC, J.: Fitosociološka razčlenitev slovenskega travinja s posebnim ozirom na submediteransko fitogeografsko območje. Referat (XII.mednarodno posvetovanje o gospodarjenju na planinah, Bled, 1984
59. KOROŠEC, J.: Produktivnost planinskega pašnika kot funkcija gnojenja in načina rabe travne ruše. Sodobno kmetijstvo, 10, 1977, 1
60. KOROŠEC, J.: Pridelovanje krme na travinju. Knjižica za posvetovanje kmetijstva, Ljubljana, 1984

61. KOŠIR, Ž.: Zasnova uporabe prostora. Gozdarstvo. Ljubljana, 1975
62. KOVAČIČ, M.: Gospodarski pomen pašnih skupnosti. Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 3
63. KOVAČIČ, M.: Manj kmečkega prebivalstva. Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 5
64. KRAŠOVEC, S.: Mešana kmečko-delavska gospodinjstva. Ljubljana, CZ, 1982
65. KRAMER, H.: Viehweide, ein Teil der Veilfachnutzung das Waldes. Erfahrungen aus Kalifornien. Forst-u. Holzwirt, Hannover, 1984, 10, s. 257-159
66. KODRIČ, M.: Problem paše in gozda pri nas. Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1950, s. 302
67. KRSTIĆ, B., BAJČETIĆ, B.: Preučevanje modelov individualnih gospodarstev, specializiranih v ovčerejo. Ekonomika poljoprivrede, SIT Beograd, 1983
68. KUNAVER, J.: Visokogorski kras. Geografski vestnik, 33, 1961
69. KUMER, J.: Ukrepi gorenjskih občin pri razvijanju hribovskega kmetijstva. Posvetovanje o hribovskem kmetijstvu na Gorenjskem, 14. april 1982, ciklostil
70. LAZAR, L.: Gospodarjenje v kmetijstvu v sodobnih pogojih. Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 10

71. LEHINGER, S.: Wald weltweit vielfältig bedroht.
Grünes Forum in Alpbach.
All.Forst., München, 1983, 43
72. LESKOŠEK, M., VIDRIH, T.: Uticaj gnojidbe na prinos i kvalitet
sjena visinskih livada u Sloveniji.
Simpozij - Aktuelni problemi razvitka
poljoprivrede brdsko-planinskog područja.
Jajce, oktober 1974
73. LICHTENEGGER, E.: Planinsko pašništvo narodna gospodarska
potreba.
Referat (XII.mednarodno posvetovanje o
gospodarjenju na planinah, Bled, 1984
74. LOČNIŠKAR, F.: Alternativne možnosti v živinoreji.
Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 3
75. MALOVRH, C.: O metodi geomorfološke analize gorate
pokrajine z vidika ekonomske, posebej
agrarne geografije.
Geografski vestnik, 29-30, 1957-58, Ljubljana
76. MARKOVIĆ, L.: Šume i šumska zemljišta kao krmna baza.
Šumarstvo, Beograd, 1948
77. MAYER, H.: Schäden durch überhöhte Wildstände - ein
volkswirtschaftliches Problem.
Allgemeine Forstzeitung, Wien, 1975, Folge 2
78. MASTNAK, F.: Oskrba travnikov.
Sodobno kmetijstvi, 1983, 2
79. MEADOWS, D.H. et al.: The limits to growth.
Universe Books, New York, 1972

80. MELIK, A.: Bohinjski ledenik.
Geografski vestnik, 1929/30, 2
81. MELIK, A.: Morfologija in gospodarska izraba tal
v Bohinju.
Geografski vestnik, 1927, Ljubljana
82. MELIK, A.: Planine v Julijskih Alpah.
Delo Inštituta za geografijo SAZU, zvezek I.,
Ljubljana, 1950
83. MELIK, A.: Slovenija.
Ljubljana, 1954
84. MIHELIČ, D.: Kratek prerez zgodovine gozda in gozdarstva
na slovenskem.
XII. mednarodno posvetovanje o gospodarjenju
na planinah, Bled, 1984.
85. MIKLAVŽIČ, J.: Ureditev paše je temelj obnove razdejanih
ali močno ogroženih gozdov.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1953, str. 161
86. MLINŠEK, D.: Silvicultural Aspect of Forestry on the
Marginal Return Sites. Proceeding of
IUFRO, Division I., Meeting the Saloniki
and Athens, 1980
87. * Navodilo o izvedbi prenosa kmetijskih
zemljišč od družbenih pravnih oseb,
ki niso kmetijske organizacije, v kme-
tijski zemljiški sklad.
Uradni list SRS, 15/79
88. * Ocena stanja in predlogi ukrepov za
razvoj hribovskega kmetijstva v Sloveniji.
Kmetijski inštitut, Ljubljana, 1980

89. MÜLLER, S.: Oberbodenstörungen nach Weide und Streunutzung.
Mitt. des Vereins für Forstliche Standortskunde und Forstpflanzenzüchtung, 1981, 29, s. 3-6
90. NEUWINGER, I.: Bioelementversorgung, Wasserspeicherung und Erodierbarkeit gestörter Waldböden. Allgemeine Forstzeitung, Wien, 1982, 5, s. 119-121 (Vpliv paše v gozdu na tla)
91. OBLAK, P.: Jelovica.
Geografski vestnik, 31, 1959
92. OREL, V.: Obnova slovenskega krasa in vprašanje pašnika.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1947, str. 177
93. PANCE, M.: Ceneno meso, več deviz, manj uvoza.
Soc. kmet., 16, 1983, 6
94. PAPEŽ, J.: Koza naredi več škode kot koristi.
Sobotna priloga Dela, Leto 26, št. 145, 23. junija 1984
95. PEROVNIK, T.: Kresničke iz gozdarske zgodovine.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1985, 4
96. PIPAN, R.: Ekonomsko ozadje pašniškega vprašanja.
Gozdarski Vestnik, 10, 1952
97. PIRC, A.: Gospodarski pojem planine v Sloveniji.
Geografski vestnik, 26, 1954
98. PIRKER, K.: Naturwaldforschung - Gebirgswaldbau.
Allgemeine Forstz., Wien, 1984, Folge 1, s. 7-8

99. PARTLIČ, S.: Zbiranje pohorskih trat,
Kmečki glas 33, 15. 8. 1984
100. PODLOGAR, J.: O škodah v gozdu.
Preseki, 4, 1982, GG Bled
101. POTRČ, V.: Od kdaj je Pohorje problem.
Intervju za Naše razgleda 12.10.1979,
GV 1/1980 str.28
102. * Poročilo o razmejitvi gozdnega in pašnega
gospodarstva na Jelovici in južnih
bohinjskih planinah.
OLO Kranj, 27.2.1959
103. PRAPROTNIK, J.: Poročilo o delu.
KZ Jelovica, 1970, Radovljica (tipkopis)
104. PRAPROTNIK, J.: Program ureditve in izkoriščanja zemljišč
pašnika vasi Selo.
Kmetijska pospeševalna služba KZ Jelovica,
Radovljica, 1967
105. PREMROU, B.: Agrarne skupnosti
Ljudska uprava, 1-2, Ljubljana, 1954
106. RAINER, F.: O vplivu gozdov na vodni režim.
Nova proizvodnja, Ljubljana, 1950
107. RAZINGER, P.: Izkušnje pri revitalizaciji in intenzi-
viranju planinskih pašnikov.
Zbornik BF, supl. 5, Travništvo.
1981, str. 212-310

108. RAZINGER, P.: Povezovanje hribovskih kmetij s kmetijami v ravnini. Posvet Hribovsko kmetijstvo na Gorenjskem, 14. okt. 1982, ciklostil
109. * Razvojni vidiki rabe in varstva kmetijskega prostora.
Zbornik BF. Kmetijstvo. (Posvet ob 35. obletnici BF), Ljubljana, 1983
110. REICHARDT, D., REICHARDT, E.: Land und Forstwirtschaft zur Jahrtausend wende.
Allg. Forstz., München, 1983
111. ROBIČ, T., SCHLAMBERGER, V.: Skupni pašniki v Sloveniji.
Prikazi in informacije. 100, Kmetijski inštitut Slovenije, Ljubljana, 1983
112. ROBIČ, T.: Gospodarjenje na skupnih pašnikih in planinah Slovenije.
Referat (XII. mednarodno posvetovanje o gospodarjenju na planinah, Bled, 1984), Ljubljana, 1984
113. ROBIČ, T.: Izkoriščanje paše na osrednjem delu Pohorja.
Strokovna ocena, elaborat
114. ROPRET, A.: Rajonizacija skupnih pašnikov v občini Radovljica. Posvet. Hribovsko kmetijstvo na Gorenjskem, 14. aprila 1982, ciklostil

115. * Slovenija 2000.
Analiza o dolgoročnih možnostih razvoja slovenskega kmetijstva do leta 2000.
116. SCHAFFHAUSER, H.: Untersuchungen über das Abflussverhalten verschieden bewirtschafteter Versuchsflächen. Mitt.d.Forstl.Bundesversuchsanstalt Wien, 1982, (144), s.85-101. (Vpliv paše na odtok vode).
117. SCHEIRING, H.: Berglandschaft: der Wald als Alternative. Künftig statt Agrarüberschüsse Mangelware Holz erzeugen. Holz-Kurier, Wien, 1982, No.6, s.1-2. (V gorski krajini je gozd najbolj donosna raba tal).
118. SCHWAB, P.: Forstschäden durch Weidevieh grösser als bisher angenommen. Allgemeine Forstzeitung, Wien, 1979, Folge 5, s.107-111.
119. SCHWAB, P.: Die Waldweide. Einfluss auf Wirtschaft, Wald und Wild im Bergwald. Die Pirsch, München, 1984, No.22, s.1554-1557
120. SIMIĆ, M.: Vegetacija kot prirodni temelj gospodarjenja v planinah. Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1952, s.212
121. SMOLE, M.: Gozdni redi in zakoni kot vir za gozdarsko zgodovino. Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu. Gozdarski študijski dnevi 1985, Ljubljana, 1985

122. SPINATSCH, P.: Wald-Weide-Ausscheidungen.
Schweiz.Z.Forstwes., Zürich, 1983, No. 7,
s. 531-535
123. STADLER, F.: Kartierung als Hilfsmittel bei Wald-
Weide-Ausscheidungen.
Schweiz.Z.Forstwes., 1982, No 3, s. 217-223
124. STEINLIN, H.: Konzept und Strategie für eine wirksame
Bekämpfung der Ursachen des Waldsterbens.
Schweiz.Z.Forstwes., 135, 1984, No. 11, s.
937-972, (Industrija, pa tudi turizem in
kmetijstvo pomeni proizvodnjo, ki degra-
dira in obremenjuje okolje, vendar škod
zaradi uničenega okolja ne upošteva pri
svojih proizvodnih stroških).
125. STERN, R.: Human Impact on Tree-Borderlines.
(izšla v:) Man's Impact on Vegetation.
Hague, W. Junk, 1983, s. 227-236
126. STRITAR, A.: Potenciali kmetijskega prostora in
varovanje rodovitne zemlje.
Zb. Biotehniške fak. Univ. E. Kardelja v
Ljubljani, Suplem. 7, 1982, s. 23-50
127. SUNČIČ, F.: Prostorsko planiranje in problematika
zaraščanja kmetijskih zemljišč.
Zavod za družbeno planiranje,
Informativni bilten, 13, 1979, 4-5
128. ŠEBENIK, M.: Malo krme na slovenskem Krasu.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1948, s. 204

129. ŠEBENIK, M.: Pašniki in gozdovi na Krasu.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1950, s. 17
130. ŠIVIC, A.: Požiganje gozdnih prat.
Slovenski etnograf, Ljubljana, 1954
131. ŠUŠTERŠIČ, M.: Ureditev zemljišč.
Izvestija GIS, zvezek, Ljubljana, 1950
132. TAUŠEK, J.: Ekonomika premene gozdnih tal v kmetijska zemljišča in plantaže oz. intenzivne nasade hitrorastočih drevesnih vrst.
Gozdarski Vestnik, 20, 1962
133. * Terezijanski gozdni red za Kranjsko 1771.
Viri za zgodovino gozda in gozdarstva na Slovenskem 1. Ljubljana, 1985. Izdala BF - VTOZD za gozdarstvo, str. 88
134. THIRGOOD, J.V.: Man and the mediterranean forest; A history of resource depletion.
Academic Press, 1981, str. 194
135. TREGUBOV, V. in sodelavci: Kompleksno raziskovanje smrekovih sestojev na Pokljuki. Elaborat, IGLG, Ljubljana, 1958
136. TREGUBOV, V., PERSOGLIO, I., VOVK, B.: Elaborat za osnovo gojitvenega in melioracijskega načrta gozdov, gozdnih zemljišč in pašnikov za področje Zgornje Savske doline.
Kranj, 1955

137. TRONTELJ, A.: Najpogostejše napake pri paši v hribovitem svetu.
Sodobno kmetijstvo 16, 1983, 7-8
138. * Ugotovitve posveta o razvojnih vidikih rabe in varstva kmetijskega prostora s priporočili za reševanje problemov na tem področju.
Zb. Biotehniške fak. Univ. E. Kardelja v Ljubljani, Suplem. 7, 1982, s. 15-21
139. UMEK, E.: Urbarji - Vir za zgodovino gozdarstva. Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu. Gozdarski študijski dnevi 1985, Ljubljana, 1985
140. URBAS, T.: Paša prepovedana.
Kmečki glas, 35, 25. avgust 1966
141. * Uradni vestnik okraja Kranj. Odlok o prepovedi paše živine v gozdovih.
Št. 29, Kranj, 1959
142. * Uradni vestnik okraja Kranj. Odlok o prepovedi paše živine v gozdovih.
Št. 29, 17. avg. 1960
143. VERBIČ, J.: Pitanje govedi na paši.
Sodobno kmetijstvo, 13, 1980, 3
144. * Kakovost in konzumacije trave na paši. Znanost in praksa v govedoreji.
1. zvezek, 1973, s. 77-83

145. VIDRIH, T.: Ureditev pašnikov v hribovitem svetu.
Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 6
146. WEISS, G.B., SPATZ, G.: Die Serblichkeit des Bergahorns in
Abhängigkeit von Weidegang, Ein Beitrag
zum Weideproblem in Alpenbereich.
Allgemeine Forstzeitschrift, München,
1981, No. 14, s. 329-331
147. WRABER, M.: Prirodnogospodarski temelji zamenjavanja
gozdnih in kmetijskih zemljišč.
Nova proizvodnja, Ljubljana, 1953
148. WRABER, M.: La création et la reconstitution de la
foret du Karst Slovène (Résumé).
Povzetek posebne številke o Slovenskem
Krasu). Gozdarski Vestnik, Ljubljana,
1954, s. 355
149. ZAGOŽEN, F.: Ovčereja na ekstenzivnih pašnikih.
Sodobno kmetijstvo, 16, 1983, 11
150. * Zakon o agrarnih skupnostih.
Uradni list SRS 52/1947
151. * Zakon o racionalnem izkoriščanju kmetijskih
zemljišč.
Uradni list SRS 40/57
152. * Zakon o upravljanju in gospodarjenju
s premoženjem bivših agrarnih skupnosti.
Uradni list SRS 7/1965
153. * Zakon o gozdovih.
Uradni list SRS 22/1953

154. * Zakon o gozdovih.
Uradni list SRS 30/1965
155. * Zakon o gozdovih.
Uradni list SRS 16/1974
156. * Zakon o gozdovih.
Uradni list SRS 18/1985
157. * Zakon o združevanju kmetov.
Uradni list SRS 1/1979
158. * Zakon o kmetijskih zemljiščih.
Uradni list SRS 11/1981
159. ZIANI, P.: Ekonomski principi melioracije degradiranih kraških površin.
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1954, s. 322
160. ŽAGAR, B.: Pomen gozdov pri prostorni ureditvi naše pokrajine.
Socialistično kmetijstvo in gozdarstvo, Ljubljana, 1962
161. ŽGAJNAR, J., BEVC, S.: Pridelki in hranilna vrednost paše na treh planinah Zgornjesavinjske doline.
Zbornik BF, 38/1981
162. ŽONTA, I.: Spreminjanje kulturne krajine zaradi opuščanja kmetijskih zemljišč.
IGLG, Ljubljana, 1980
163. ŽUMER, L.: Delež gozdov v slovenskem prostoru.
IGLG, Ljubljana, 1976
164. ŽUPANČIČ, M.: Ohranitev rodovitnih tal - skupni problem kmetijstva in gozdarstva.
Gozdarski Vestnik, 2, 17, 1984

164. ŽUPANČIČ, M.: Kozjereja - da ali ne?
Sodobno kmetijstvo, Ljubljana, 1985, št. 1
165. ŽUPANČIČ, M.: Reja koz in gozd. (Povzetek članka,
avtor Maydell, H.J.).
Gozdarski Vestnik, Ljubljana, 1981, št. 4,
str. 206
166. WRABER, M.: Das Adenostillo glabrae-Piceetum, eine
neue Fichtenwaldgesellschaft in den slo-
wenischen Ostalpen.
Angewandte Pflanzensoziologie, Wien, 18/19,
1966
167. WRABER, M.: Die obere Wald und Baumgrenze in den
slowenischen Hochgebirgen in ökologischen
Betrachtung, Mitteilungen der ostalpinen-
dinarischen Gesellschaft der Vegetations-
kunde, Innsbruck, 11, 1970, s. 235-248
168. WRABER, M.: Gozdne združbe smreke in gozdne bekice
v slovenskih vzhodnih Alpah.
Razprave SAZU, IV. raz., 7, 1963, s. 79-175
169. WRABER, M.: O vzrokih in posledicah vetroloma na
Jelovici,
Gozdarski Vestnik, 8, 1950, s. 306-309
170. WRABER, M.: Predalpski jelov gozd v Sloveniji.
Biološki vestnik, 6, 1958, s. 36-45
171. WRABER, M.: Gozdna združba jelke in okroglistne
lakote v Sloveniji.
Prirodoslovno društvo v Ljubljani.
Posebne izdaje, 1, Ljubljana, 1959

172. WRABER, M.: Prirodnogospodarski pogledi na možnosti racionalnega izkoriščanja pašnih površin na Dravskem Kozjaku.
Gozdno gospodarstvo Maribor, 1062 str.
173. WRABER, M.: Prirodnogospodarski temelji razmejevanja gozdnih in kmetijskih zemljišč.
Nova proizvodnja, 4, 1953, s. 30-49
174. * XII. mednarodno posvetovanje o gospodarjenju na planinah.
Prispevki, Bled, 1984

P R I L O G E

Vzorec anketnega lista
Katalog skupnih pašnikov
Izračun primerjalnih dono-
sov 1 ha gozda in 1 ha pašnika

7 Ljubljana, 08.02. 1985

Priloga 1

Vaš znak:

Naš znak: 67/1

Zadeva: Anketa o gozdni paši vašega gozdnogospodarskega območja

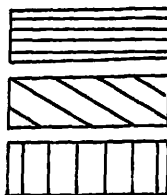
V letu 1985 je naš inštitut pričel z aktualno raziskavo o pojavnosti, obsegu in intenzivnosti paše v gozdu.

Problematika ni nova, vendar vse doslej marsikje še ni zadovoljivo rešena. V sedanjih družbenoekonomskih razmerah celo oživlja in dobiva nove pobude, ne glede na znane škodljive bioekološke posledice in na trajnost zadostne gozdne in kmetijske proizvodnje.

Raziskava naj bi to robno gospodarsko področje ponovno preučila, dodala nova spoznanja in formirala strokovna stališča glede na sedanje družbene, gospodarske in prostorske razmere. Zato smo se odločili, da ugotovimo stanje na območju posameznih gozdnih gospodarstev v Sloveniji z anketo, ki naj vključuje to-le tematiko:

- površinski obseg pojava (prikazati na karti 1:50.000)

- intenzivnost gozdne paše

prisotna, opazna

zaznavna (manjše škode)

občutna (večje pošk.ta in gozdnega drevja)

- količinska ocena pojavnosti gozdne paše (v ha), ločeno za vse tri kategorije intenzivnosti
- vrsta škodljivosti gozdne paše na drevju, mladju, gozdnih tleh
- ali veste za konkretne projekte,elaborate, načrte ali idejne rešitve, katerih predmet je (tudi) gozdna paša (avtor, naslov, inštitucija, leto izdelave)
- dosedanja pozitivna ali negativna pripravljenost idividualnih, združenih ali družbenih kmetijskih proizvajalcev za sodelovanje pri reševanju te problematike
- dosedanja družbena prizadevanja (na ravni KS, občine), da bi se paša v gozdovih uveljavila kot eden „normalnih“ načinov povečanja proizvodne hrane
- stališča področnih zadružnih organizacij, pospeševalnih služb, referentov na občini (če jih poznate)
- stališča lovcev in sodelovanje z njimi na tem področju
- ali so v območju že formirani skupni pašniki, ki naj bi po sodobnih principih intenzivne reje omogočali večjo živinorejsko proizvodnjo (večje komplekse vrisati v karto)
- na kakšen način bi bilo po vašem mnenju problem gozdne paše možno rešiti v skupno korist živinoreje, gozdarstva, lovstva in turizma
- druga vprašanja s tega področja, ki jih doslej še nismo omenili, pa bi vseeno zaslužila našo pozornost.

Raziskava bo morala biti končana v prvi polovici letošnjega leta, torej časa ni veliko. Prosimo, da bi odgovore na vprašanja, zlasti pa karte dobili čim prej, da bi lahko pričeli z delom.

Za sodelovanje že vnaprej najlepša hvala.

Nosilec naloge:
E.AZAROV, dipl.inž.goz.

Azarov

Direktor:
M.KMECL, dipl.inž.goz., oec.

M. Kmecl

Priloga 2

Skupni pašniki in planine (prikaz stanja v letu 1981 po občinah)

TOLMIN :	NOVA GORICA	RADOVLJICA	TRŽIČ
Bovško planina :	1 Lig	1 Režiška pl.	1 Kriška gora
1 Mangrt	AJDOVŠČINE	2 Lipance	2 Javornik
2 Duplje	1 Nanos, Lipe	3 Obrance	3 Dolge njive
3 Predolina	Ravnik, Orlovše	4 Kranjska dolina	4 Tegošče planina
4 Božca	SEŽANA	5 Belška p.	5 Kofa - Košuta
5 Ložka Koritnica	1 Vremščica	6 Selska p.	6 Šija
6 Slatnica	2 Kobdilj-Štanjel	7 Krma	7 Korošica
Kobarške planine :	3 Tatre	8 Ribenska pl.	8 Bistriška planina
1 Hlevišče	4 Buje pri Komnu	9 Klek	9 Lesanika planina
2 Robidišče	5 Škrebina	10 Repenčev rovt	KRANJ
3 Breginj	6 Dolenja vas	11 Suha	1 Dolge njive
4 Svinjska Planina	7 Kopriva	12 Poljana	2 Jezerca
5 Idriška planina	IDRIJA	13 Vogel	3 Križka planina
6 Za krajem	1 Vojsko	14 Bohinjska Bistrica p.	4 Poljana Javornik
7 Na Ogranjcah	ILIRSKA BISTRICA	15 Javornik	5 Dolge njive - Zaplata
8 Prevelk	1 Zgorje	16 Črna gora	ŠKOFJA LOKA
9 Zaslup	POSTOJNA	17 Nemški rovt	1 Blegoš
10 Leskovca	1 Palčje I.	18 Ravne	2 Martinj vrh
11 Kašina	2 Palčje II.	19 Viševnik	KAMNIK
12 Kuhinja	3 Juršiče	20 Dedno polje	1 Velika planina
13 Vrsno	4 Slavina	21 Blato	2 Mala planina
Tolminske planine :	RIBNICA	22 Ovčarija	3 Dol-Rzenik
1 Sleme	1 Travná gora	23 Uskovnica	4 Gojska pl.
2 Medrije	CERKNICA	24 Proprtnica	MOZIRJE
3 Pretovč	1 Ivenje Selo	25 Kranjska dol., Jeljek	1 Travnik
4 Školj	2 Slivnica	26 Velo polje	2 Lepenatka
5 Lapač	3 Babna gora	27 Krstenica	3 Robnikovo Pritovišče
6 Loška seč	4 Dol. Jezero	28 Govnjač	4 Javarje
7 Čeče sp., zg.	ZAGORJE	29 Za jamniki	5 Grohat
8 Zagrmuč	1 Čemšenška planina	30 Stara Fužina	6 Hlevišče
9 Na Javarci	VELENJE	31 Ribčebo-Bitenska p.	7 Mrčičče
10 Lom	1 Brložka	Pečana	8 Vodole
11 Kuk	LENART	32 Hom	9 Planica
12 Kovačičeva pl.	1 Šetarova	33 Goška ravan	10 Kašna planina
13 Pod Osojnico	2 Lormanje	JESENICE	11 Veža
14 Na pradih		1 Tamar	12 Korte
15 Lošca		2 Vrišč	LUBLJANA
16 Razor		3 Kranjska gora-Smrečiče	1 Rekitna
17 Plazje		4 Golica	2 Golo
18 Polog		5 Stol-Belščica	
19 Podlapač		6 Žirovniška in Belška pl.	
20 Zastena		7 Gazdec	
21 Kal		8 Žirovska reka	
22 Stodar		9 Smokuška reber	
23 Rut		10 Smokuška pl. Zelenica	
		11 Hrušenska rožca	
		NOVO MESTO	
		1 Topli vrh	
		2 Seč	
		3 Travní dol	
		4 Pleš	
		5 Gače	
		6 Blatnik	
		7 Lopata	
		8 Trepča vas	

Opomba: zaporedne številke planin so označene na karti

GOZDNO GOSPODARSTVO
 BLED
 Plansko tehnični sektor

Bled, 27.10.1984

Št.:634/1-VII.

V R E D N O T E N J E

donosa gozda in pašnika na področju Rovtarica - Selška planina.

DONOS GOZDA

Izhodišča

Donosna sposobnost gozda na obravnavanem področju znaša
 11,03 m³/ha letno.

Struktura gozdnih sortimentov in povprečna cena za leto 1984
 znaša:

Sortimenti	Delež %	Prod.cena din/m ³	Delež v povpr. ceni din/m ³
Iglavci			
R	5	12.000,-	600,-
F	15	10.500,-	1.575,-
Hlodi I-III	50	7.000,-	3.500,-
Cel. les	15	4.800,-	720,-
Tehn. les	15	6.500,-	975,-
S k u p a j:	100		7.370,- din/m³

Na osnovi analize ekonomske poslovanja izhaja, da znaša čisti donos od prodaje gozdnih sortimentov na področju TOZD gozdarstvo Bohinj 11,69% od prihodka prodaje. Čisti donos označimo s ceno lesa na panju in so od prihodka odbiti vsi stroški poslovanja, režija, sredstva za biološka vlaganja obveznosti in ostalo.

Na osnovi navedenih izhodišč znaša čisti letni donos na ha:
 $11,0 \text{ m}^3 \times 7.370,-\text{din/m}^3 \times 0,1169 \times 0,86 = \underline{\underline{8.150,-\text{din/ha}}}$

DONOS PAŠNIKA

Na osnovi podatkov iz operative /Kokalj Gorazd KŽK Kranj/ znaša donos na urejenem pašniku:

Izhodišča: Obremenitev urejenega pašnika 1,5 GVŽ/ha.

Doba paše 3 mesece na leto = 90 dni

Prirast mlade plemenske živine 50 dkg/dan na glavo

Finančna uspešnost 105,-din/kg.

DONOS NA HA:

$1,5 \text{ BVŽ} \times 0,50 \text{ kg} \times 90 \text{ dni} \times 105,-\text{din} = 7.080 \text{ din/ha letno.}$

Donos gozda na ha je večji, ne glede na to, da v izračunu niso upoštevani stroški snovanja in melioracije pašnika, infrastruktura (komunikacije, zgradbe, ograje, stroški za prevoz živine...).

Vodja plansko tehničnega
 sektorja:

Franc Remec, dipl. ing.

GOZDARSKA KNJIZNICA

GIS K E

311 1

12012000041

COBISS ©

GIS BR - GOZD.